

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Evidenčné číslo: 105002/I/2021/36100138743246340

KOMPARATÍVNA ANALÝZA HOSPODÁRSTVA
VYBRANÝCH KRAJÍN REGIÓNU GUINEJSKÉHO
ZÁLIVU

Diplomová práca

Bratislava 2021

Bc. Karin Zaťková

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

KOMPARATÍVNA ANALÝZA HOSPODÁRSTVA
VYBRANÝCH KRAJÍN REGIÓNU GUINEJSKÉHO
ZÁLIVU

Diplomová práca

Študijný program: Hospodárska diplomacia
Študijný odbor: Ekonómia a manažment
Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov
a hospodárskej diplomacie
Vedúci záverečnej práce: Ing. Mykhaylo Kunychka, PhD.

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že diplomovú prácu *Komparatívna analýza hospodárstva vybraných krajín regiónu Guinejského zálivu* som vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

(Bc. Karin Zaťková)

Pod'akovanie

Touto cestou sa chcem poďakovať v prvom rade vedúcemu mojej diplomovej práce Ing. Mykhaylovi Kunychkovi, PhD., za trpezlivosť, pripomienky a cenné rady počas celého obdobia tvorby tejto záverečnej práce. Zároveň chcem poďakovať celej mojej rodine a blízkym za neustálu podporu.

ABSTRAKT

ZAŤKOVÁ, Karin: *Komparatívna analýza hospodárstva vybraných krajín regiónu Guinejského zálivu*; Ekonomická univerzita v Bratislave; Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie; vedúci práce: Ing. Mykhaylo Kunychka, PhD.; Bratislava: FMV EU, 2021; 57 s.

Cieľom tejto práce je komparatívna analýza hospodárstva vybraných krajín regiónu Guinejského zálivu a objasnenie vplyvu ekonomického systému krajiny pre riadenie hospodárstva. Vybranými krajinami Guinejského zálivu pre účely komparácie v tejto práci sú Ghana a Nigéria. Práca je rozdelená do štyroch kapitol. Práca obsahuje päť tabuliek a sedemnášť grafov. V rámci prvej kapitoly je rozpracovaná tematika súčasného stavu doma a v zahraničí, s bližším rozpracovaním témy kolonizácie, vrátane analýzy ekonomického vývoja Nigérie a Ghany v období pred a po kolonizácii. V rámci druhej kapitoly sú rozpracované hlavné a parciálne ciele práce. Tretia kapitola obsahuje metodiku práce a metódy skúmania. V štvrtej kapitole je rozpracovaná téma komparatívnej analýzy hospodárstva Ghany a Nigérie, s bližším zameraním na komparáciu hodnôt exportu a importu, hrubého domáceho produktu a vybraných faktorov Indexu ľudského rozvoja (gramotnosť, priemerná dĺžka života obyvateľstva a dosiahnuté vzdelanie). Výsledkom rozpracovanej tematiky tejto práce je konštatovanie, že v oblasti makroekonomických ukazovateľov (hodnoty exportu a importu, HDP a HDP na obyvateľa) dosahuje Nigéria jednoznačne lepšie výsledky a lepšie postavenie v rámci sveta. Ghana však dosahuje lepšie výsledky vo sfére merania blahobytu obyvateľstva.

Kľúčové slová: Nigéria, Ghana, kolonizácia, hospodárstvo, export, import, hrubý domáci produkt, index ľudského rozvoja

ABSTRACT

ZAŤKOVÁ, Karin: *Comparative analysis of the economies of selected countries of the Gulf of Guinea region*; University of Economics in Bratislava; Faculty of International Relations; Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy; Thesis supervisor: Ing. Mykhaylo Kunchka, PhD.; Bratislava: FMV, 2021; 57 p.

The goal of this paper is comparative analysis of the economies of selected countries in the Gulf of Guinea region and to clarify the impact of the country's economic system on economic management. The selected countries of the Gulf of Guinea for the purposes of comparison in this work are Ghana and Nigeria. The work is divided into four chapters. The work contains five tables and seventeen graphs. The first chapter deals with the current situation at home and abroad, with a closer elaboration of the topic of colonization, including an analysis of the economic development of Nigeria and Ghana in the period before and after colonization. In the second chapter, the main and partial goals of the work are elaborated. The third chapter contains the methodology of work and research methods. The fourth chapter deals with a comparative analysis of the economy of Ghana and Nigeria, with a closer focus on the comparison of export and import values, gross domestic product and selected factors of the Human Development Index (literacy, life expectancy and the level of education). The conclusion of the theme of this thesis is the finding, that in the field of macroeconomic indicators (values of exports and imports, GDP and GDP per capita), Nigeria is clearly achieving better results and a better position in the world. However, Ghana is performing better in measuring the well-being of its population.

Key words: Nigeria, Ghana, colonization, economy, exports, imports, gross domestic product, human development index

Obsah

Úvod	8
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí.....	10
1.1 Ekonomický vývoj vybraných krajín regiónu Guinejského zálivu.....	11
1.1.1 Obdobie kolonizácie	11
1.1.2 Analýza ekonomického vývoja Nigérie pred a po kolonizácii	12
1.1.3 Analýza ekonomického vývoja Ghany pred a po kolonizácii	17
2 Ciele práce	22
3 Metodika práce a metódy skúmania	23
4 Výsledky práce	24
4.1 Komparatívna analýza hospodárstva vybraných krajín regiónu Guinejského zálivu	24
4.1.1 Komparatívna analýza exportu a importu Nigérie a Ghany	24
4.1.2 Komparatívna analýza hrubého domáceho produktu Nigérie a Ghany	28
4.1.3 Komparatívna analýza vybraných faktorov Indexu rozvoja človeka Nigérie a Ghany	36
Záver	51
Zoznam použitej literatúry	53

Zoznam tabuliek

<i>Tabuľka 1 Porovnanie objemu exportu Ghany 2017 – 2018</i>	25
<i>Tabuľka 2 Porovnanie objemu importu Ghany 2017 – 2018</i>	26
<i>Tabuľka 3 Porovnanie objemu exportu Nigérie 2017 – 2018</i>	27
<i>Tabuľka 4 Porovnanie objemu importu Nigérie 2017 – 2018</i>	27
<i>Tabuľka 5 Dimenzie a faktory HDI</i>	27

Zoznam grafov

<i>Graf 1 Porovnanie exportu a importu Nigérie a Ghany (2017 - 2018) v mld. USD</i>	28
<i>Graf 2 Vývoj HDP Ghany v rokoch 2000 - 2019 (mld. USD)</i>	30
<i>Graf 3 Vývoj HDP Nigérie v rokoch 2000 - 2019 (mld. USD)</i>	32
<i>Graf 4 Porovnanie vývoja HDP Ghany a Nigérie v rokoch 2000 - 2019 (mld. USD)</i>	33
<i>Graf 5 Porovnanie vývoja HDP na obyvateľa Ghany a Nigérie v rokoch 2000 - 2019 (USD)</i>	36
<i>Graf 6 Vývoj HDI Ghany 2005 - 2019</i>	38
<i>Graf 7 Vývoj HDI Nigérie 2005 - 2019</i>	39
<i>Graf 8 Porovnanie vývoja HDI Ghany a Nigérie 2005 – 2019</i>	40
<i>Graf 9 Porovnanie vývoja gramotnosti obyvateľstva Ghany a Nigérie v rokoch 2000 - 2018 (%)</i>	41
<i>Graf 5 Porovnanie vývoja priemernej dĺžky života obyvateľstva Ghany a Nigérie (2000 - 2019)</i>	43
<i>Graf 11 Porovnanie vývoja priemernej dĺžky života obyvateľstva Ghany a Nigérie (2000 - 2019)</i>	44
<i>Graf 12 Vývoj predpokladaného počtu rokov vzdelávania Ghany (1990 - 2019)</i>	45
<i>Graf 6 Vývoj predpokladaného počtu rokov vzdelávania Nigérie (1990 - 2019)</i>	46
<i>Graf 14 Porovnanie predpokladaného počtu rokov vzdelávania Ghany a Nigérie (1990 - 2019)</i>	47
<i>Graf 15 Vývoj priemerného počtu rokov školskej dochádzky v Ghane (2005 - 2019)</i>	48
<i>Graf 16 Vývoj priemerného počtu rokov školskej dochádzky v Nigérii (2005 - 2019)</i>	49
<i>Graf 7 Porovnanie priemerného počtu rokov školskej dochádzky Ghany a Nigérie (2005 - 2019)</i>	50

Úvod

Oblasť Guinejského zálivu sa nachádza na západnom pobreží Afrického kontinentu a má dlhodobý strategický význam, predovšetkým vďaka globálnym prepravným cestám. Tento región sa ďalej vyznačuje bohatstvom prírodných zdrojov, najmä zásobami ropy, rýb, drevom a inými nerastnými surovinami, ktoré sa vyvážajú do celého sveta. Tento potenciál vytvára krajinám Guinejského zálivu veľké investičné príležitosti. Napriek tomuto potenciálu sa však krajiny Guinejského zálivu musia vyrovnávať s rôznymi problémami, medzi ktoré patria napríklad zlé riadenie a slabé inštitúcie, ale aj vysoká miera chudoby a riziko chorôb v dôsledku slabo rozvinutého zdravotníctva a povedomia o hygiene. Veľkým problémom je „preklatie prírodných zdrojov“. Tieto krajiny síce disponujú nerastným bohatstvom, no napriek tomu dosahujú pomalší hospodársky rast ako napríklad krajiny, ktoré majú menšie zásoby nerastného bohatstva. Príčinami sú napríklad, vysoká miera korupcie, slabá verejná správa alebo nedostatočná transparentnosť. Jedným z príkladov krajín Guinejského zálivu, ktorá je postihnutá „preklatím prírodných zdrojov“ je Nigéria.

Vybranými krajinami Guinejského zálivu pre komparáciu hospodárstva sú Nigéria a Ghana. Obe krajiny spája koloniálna minulosť a rovnako aj vymanenie sa spod koloniálnej nadvlády a získanie nezávislosti. Rozdiel medzi týmito krajinami je zjavný pri porovnaní makroekonomických ukazovateľov. V tejto oblasti jednoznačne dominuje Nigéria, avšak pri porovnaní údajov sociálnej prosperity využitím Indexu ľudského, jednoznačne dominuje Ghana.

Cieľom diplomovej práce je komparatívna analýza hospodárstva vybraných krajín regiónu Guinejského zálivu, objasnenie vplyvu ekonomického systému krajiny pre riadenie hospodárstva a komparácia ekonomík z hľadiska ekonomickej prosperity, použitím makroekonomických ukazovateľov (HDP a HDP per capita) a ukazovateľov sociálnej prosperity (HDI). Čiastkovým cieľom tejto práce je analýza kolonizačného obdobia a jeho vplyv na hospodárstvo skúmaných krajín.

Práca je rozdelená do štyroch kapitol. V rámci prvej časti je rozpracovaná tematika súčasného stavu doma a v zahraničí, s bližším rozpracovaním témy kolonizácie, vrátane analýzy ekonomického vývoja Nigérie a Ghany v období pred a po kolonizácii. V rámci druhej kapitoly sú rozpracované hlavné a parciálne ciele práce. Tretia kapitola obsahuje metodiku práce a metódy skúmania. Vo štvrtej kapitole je rozpracovaná téma komparatívnej analýzy hospodárstva Ghany a Nigérie, s bližším zameraním na

komparáciu hodnôt exportu a importu, hrubého domáceho produktu a vybraných faktorov Indexu ľudského rozvoja (gramotnosť, priemerná dĺžka života obyvateľstva a dosiahnuté vzdelanie).

Základným zdrojom pre vypracovanie prvej kapitoly bola databáza Svetovej banky a kniha Development Centre Studies – Emerging Africa. Hlavnými využitými zdrojmi pre vypracovanie komparatívnej analýzy hospodárstva krajín Nigérie a Ghany vo štvrtej kapitole boli predovšetkým zdroje z databázy „The Observatory of Economic Complexity“ (Observatórium ekonomickej zložitosti) pre vypracovanie komparatívnej analýzy exportu a importu Nigérie a Ghany a databáza Svetovej banky, ktorá slúžila najmä na vypracovanie komparatívnej analýzy hrubého domáceho produktu Nigérie a Ghany. Pre vypracovanie komparatívnej analýzy vybraných faktorov Indexu rozvoja človeka Nigérie a Ghany (percentuálna gramotnosť obyvateľstva, priemerná dĺžka života obyvateľstva a dosiahnuté vzdelanie) boli využité zdroje „United Nations Development Programme – Human Development Index (HDI), Human Development Report“ (Rozvojový Program Organizácie Spojených národov – Index ľudského rozvoja (HDI), Správa o ľudskom rozvoji), „UNICEF data: Literacy“ (Údaje UNICEF: gramotnosť) a databáza Svetovej banky.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

Guinejský záliv sa nachádza v západnej časti Afrického kontinentu a zahŕňa tieto krajiny: Pobrežie Slonoviny, Ghana, Togo, Benin, Nigéria, Kamerun, Rovníková Guinea, Gabon, Kongo a Demokratická republika Kongo. Táto oblasť Afriky sa na základe geografickej polohy vyznačuje najmä tropickým vlhkým podnebím a tropickými daždivými pralesmi, vzhľadom na najvyšší podiel zrážok nad územím celej Afriky. Podnebie oblasti Guinejského zálivu je zároveň výhodné aj pre delty významných riek Niger a Kongo. Vzhľadom na priaznivé vlhké podnebie, patria medzi najvýznamnejšie poľnohospodárske produkty najmä kakao, káva, repka olejná a kaučuk. Naopak priemysel je v súčasnosti v tejto oblasti stále málo rozvinutý. Napriek tomu, že krajiny disponujú veľkými zásobami nerastných surovín (ropa, hliník, diamanty, mangán,...), technológie na ich ťaženie v krajinách buď chýbajú alebo sú zastarané. Jedným z veľkých problémov je zároveň ničenie prírody vo veľkej miere.

Medzi ďalšie významné problémy tejto oblasti patria najmä chudoba, choroby, hladomor, negramotnosť, prístup ku vzdelaniu a vojenské konflikty. Komparatívnej analýze vybraných faktorov Indexu rozvoja človeka (percentuálna gramotnosť dospelého obyvateľa, priemerná dĺžka života obyvateľstva a dosiahnuté vzdelanie) sa budeme bližšie venovať vo štvrtej kapitole tejto práce.

Za posledné desaťročie sa postupne z oblasti Guinejského zálivu stala jedna z najnebezpečnejších námorných oblastí sveta, a to predovšetkým z dôvodu pirátstva. Tento regionálny problém z dlhodobého hľadiska výrazne ohrozuje rozvoj a stabilitu štátov Guinejského zálivu a zároveň z krátkodobého hľadiska ohrozuje námorný obchod.

Situácia ohľadom závažnosti a narastajúceho počtu útokov na lode a ich posádku v oblasti Guinejského zálivu je znepokojivá. Naliehavosť situácie potvrdil aj útok na kontajnerovú loď Mozart, ktorý sa odohral koncom januára 2021. Tento útok vyústil do smrteľného úrazu zamestnanca kontajnerovej lode a únosu pätnástich námorníkov. Generálny tajomník Medzinárodnej námornej organizácie (International Maritime Organization - IMO) zdôraznil nutnosť spolupráce všetkých zainteresovaných strán na obnovení bezpečnosti, ochrany posádok a plavidiel pôsobiacich v regióne a zároveň znížení ohrozenia. Medzinárodná námorná organizácia už podniká kroky za účelom zlepšenia koordinácie iniciatív medzi zainteresovanými stranami, medzi ktoré patrí napríklad Nigérijská námorná administratívna a bezpečnostná agentúra (Nigeria Maritime Administration and Safety Agency - NIMASA) a Medziregionálne koordinačné centrum

pre implementáciu regionálnej stratégie námornej bezpečnosti a ochrany v strednej a západnej Afrike (Interregional Coordination Centre for the Implementation of Regional Strategy for Maritime Safety and Security in Central and West Africa).¹

1.1 Ekonomický vývoj vybraných krajín regiónu Guinejského zálivu

1.1.1 Obdobie kolonizácie

Kolonializmus sa považuje za politiku krajiny, ktorá sa týmto snaží udržať si alebo rozšíriť svoju moc nad istým územím, väčšinou s ekonomickým cieľom. Kolonializmus môžeme úzko spojiť s imperializmom, vzhľadom na využívanie moci a vplyvu na kontrolu iného národa.

Obdobie modernej kolonizácie siaha až do začiatku 15. storočia, kedy Portugalci začali hľadať nové obchodné cesty mimo Európy. Napriek nárastu európskych kolónií, sa väčšine krajín podarilo získať nezávislosť už v priebehu 18. a 19. storočia. Začiatkom 80. rokov 18. storočia sa európske národy zamerali na africké krajiny, ktoré na seba poukazovali vďaka bohatstvu nerastných surovín, ale zároveň chudobou a teda nedostatkom zdrojov na ťažbu tohto nerastného bohatstva. Medzi pozitívne dopady koloniálnych vlád môžeme zaradiť napríklad investície do infraštruktúry a obchodu, zvýšenie gramotnosti alebo podporu dodržiavania základných ľudských práv. Naopak medzi negatívne dopady kolonializmu môžeme zaradiť ničenie životného prostredia, šírenie chorôb alebo ekonomickú nestabilitu.

Kolonializmus v Afrike zmenil jej kultúrny rozvoj, spôsob života aj politickú štruktúru. Výrazná zmena afrického hospodárstva nastala v období obchodovania s otrokmi prostredníctvom procesu imperializmu a hospodárskej politiky, ktorá sprevádzala kolonizáciu. Cieľom kolonializmu je využiť fyzické, ľudské a ekonomické zdroje oblasti v prospech kolonizujúceho národa. Európske mocnosti sledovali tento cieľ podporou rozvoja komoditného obchodného systému, systému poľnohospodárstva založeného na plodinách, a vybudovaním obchodnej siete spájajúcej celkový ekonomický výkon regiónu s požiadavkami kolonizujúceho štátu. Africké štáty neboli pred kolonializmom ekonomicky izolované a angažovali sa v medzinárodnom obchode už od čias starovekého Egypta. Západná Afrika vyvinula rozsiahly systém medzinárodného

¹ International Maritime Organization. *IMO urges action to deter piracy in Gulf of Guinea* [online]. 2021. [Citované 20. 02. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.imo.org/en/MediaCentre/PressBriefings/pages/03-piracy-Gulf-of-Guinea.aspx>>

obchodu v období éry ríš Ghany, Mali a Songhai, ktoré sa vo veľkej miere spoliehali na zdaňovanie zahraničného obchodu, ktoré financovali vládne výdavky. Bohatstvo týchto národov záviselo do značnej miery od obchodu so zlatom, ale aj od vyberania ciel a daní zo zahraničných obchodu.

Kolonializmus vo veľkej miere pomohol africkým štátom integrovať sa do svetového ekonomického systému. Avšak, počas tohto obdobia si zisky z produkcie pre zahraničnú spotrebu odvedli koloniálnej vlády a africké ekonomiky sa stali citlivými na rast alebo pokles dopytu po ich výrobkoch. Afrika sa teda v tomto období stala čistým vývozcom svojho bohatstva.²

1.1.2 Analýza ekonomického vývoja Nigérie pred a po kolonizácii

Kolonizácia Nigérie sa začala už pred viac ako tisíc rokmi vpádom a okupáciou územia barbarskými kmeňmi, ktoré na území dnešnej Nigérie založili prvé mestské štáty. Severná časť Afriky bola vďaka obchodu cez Saharu v kontakte so svetom, cez južné pobrežie sa do Afriky dostali Portugalci, čo môžeme považovať za začiatok kolonizačného obdobia. Neskôr, v sedemnástom a osemnástom storočí nasledoval rozmach obchodu s otrokmi, do ktorého sa zapojili nielen Portugalci ale aj iné európske národy, napríklad Briti.

V prvej polovici devätnásteho storočia sa na územie dnešnej Nigérie dostali, usadili sa a toto územie preskúmali Briti. Po Berlínskej konferencii o Afrike (v roku 1885), vyhlásili Briti založenie Protektorátu Pobrežia Nigeru, ktorý sa v roku 1906 spojil s Laosom a vytvorili Protektorát južnej Nigérie, ktorý sa následne postupne rozširoval ďalej do vnútrozemia. Počas formovania Protektorátu južnej Nigérie, vznikol Protektorát severnej Nigérie a k ich zjednoteniu došlo v roku 1914, pod jednotným názvom Protektorát Nigérie.³ Britská nadvláda na území dnešnej Nigérie sa dostala do výrazného kontrastu s porovnaním s východnou Afrikou. Zatiaľ čo na západe Afriky dominovali skôr obchodníci, na východe dominovali skôr osadníci. Nepísaným pravidlom sa stalo, že západné banské koncerny sa nesmeli stať dominantnými. Pre Nigériu príchod Britov znamenal rôzne obchodné dohody (nákup palmového oleja, kakaa, repky olejnej) ale

² SETTLES, Dwayne. J. *The Impact of Colonialism on African Economic Development*. [online]. 1996 [Citované 20. 02. 2021]. Dostupné na internete:

<https://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1182&context=utk_chanhonoproj>

³ FALOLA, Toyin – HEATON, Matthew M. *A History of Nigeria*. 2008. s. 85-109.

zároveň si Briti vybudovali hlavný vonkajší vplyv na území dnešnej Nigérie.⁴ Vznikli tak dve úrovne vlády, ústredná a miestna. Ústredná vláda bola síce mocnejšia, no zároveň vzdialenejšia od obyvateľstva, nakoľko jej predsedal generálny guvernér a zodpovedala sa tajomníkovi kolónií v Londýne. Miestna vláda bola založená na politike nepriamej vlády a na jej čele stála koloniálna autorita.⁵

Britská nadvláda priniesla mnoho zmien, napríklad rozšírenie vzdelávania, anglického jazyka, kresťanstva, budovanie infraštruktúry a nárast vývozu (kakao). Kresťanstvo a vzdelanie inšpirované západom sa na juhu rýchlo rozšírilo, na severe sa však tomuto šíreniu snažili brániť tradičné autority, moslimskí vodcovia. Vývoj severu sa týmto spomalil, začali sa prehlbovať rozdiely medzi severom a juhom a tieto rozdiely neskôr spôsobili aj politické napätie.

Budovanie a rozširovanie infraštruktúry sa prejavovalo v meniacej sa skladbe exportu. Palmový olej, získavaný z pomerne ľahko dostupných dažďových lesov na juhu, predstavovali v roku 1900 viac ako 80% vývozu. Budovanie železníc v oblastiach pestovania kakaa, viedlo k nárastu vývozu kakaa (západ), repky olejnej a bavlny (sever). V tomto období bolo nigérijské hospodárstvo založené prioritne na vývoze týchto plodín. Mnoho obyvateľov, najmä roľníkov, farmárov, muselo z rôznych častí krajiny migrovať za prácou do miest, aby využili svoje novozískané vedomosti (vzdelanie) a zručnosti a stali sa tak obchodníkmi alebo remeselníkmi.⁶

Vojnové obdobie medzi rokmi 1911 – 1945 sa vyznačuje volatilitou svetových cien komodít, predovšetkým poľnohospodárskych výrobkov. Medzi rokmi 1930 – 1934 poklesol objem dovozu o viac ako polovicu, vývoz naopak rástol, aj keď vývozné ceny rapídne poklesli.⁷

Britská koloniálna vláda si udržala moc nad územím Nigérie až dve desaťročia začiatkom 20. storočia. Túto moc sa snažili udržať si až do získania nezávislosti Nigérie v roku 1960. Koloniálne začiatky sa však nezaobišli bez rôznych protestov Nigérijčanov, napríklad proti spôsobu vyberania daní, požadovali aj napríklad väčšie politické zastúpenie. Začiatkom 20. storočia sa množstvo Nigérijčanov pripojilo k černocho

⁴ BEVAN, David – COLLIER, Paul – GUNNING, Jan W. *The Political Economy of Poverty, Equity, and Growth : Nigeria and Indonesia*. 1999. s. 56

⁵ FALOLA, Toyin – HEATON, Matthew M. *A History of Nigeria*. 2008. s. 85-109.

⁶ Encyclopaedia Britannica. *Nigeria as a colony* [online]. 2020 [Citované 12.12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Nigeria/Nigeria-as-a-colony>>

⁷ BEVAN, David – COLLIER, Paul – GUNNING, Jan W. *The Political Economy of Poverty, Equity, and Growth : Nigeria and Indonesia*. 1999. s. 56.

z rôznych častí sveta s cieľom boja proti rasizmu a zároveň boja proti európskej nadvláde. Herbert Macaulay založil v roku 1923 prvú nigérijskú politickú stranu (Nigérijská národno-demokratická strana), otvorene opovrhol Britmi a dodnes je považovaný za „otca moderného nigérijského nacionalizmu“. Nasledovalo obdobie snahy ukončenia britskej nadvlády. Vznikali rôzne hnutia, napríklad národná strana Nigérijské mládežnícke hnutie alebo neskôr Národná rada Nigérie a Kamerunu. Spolu s vojakmi, ktorí slúžili v druhej svetovej vojne, médiami, nespokojnými farmármi a utláčanými ženami vznikol výrazný proti koloniálny odpor.⁸

Nigéria získala nezávislosť 1. októbra 1960. Napriek „vytúženému“ víťazstvu nad Britmi, sa po získaní nezávislosti dostalo opäť do popredia dlhoročné regionálne napätie, spôsobené etnickými rozdielmi, nerovnosťou vo vzdelaní a ekonomickou nerovnováhou. V snahe zabrániť etnickému konfliktu, bol v roku 1963 vytvorený Stredozápadný región. Nepokoje priviedli krajinu v roku 1964 na pokraj krachu, no bod zlomu nastal v roku 1966, kedy po zmanipulovaných voľbách v októbri 1965 došlo k pokusu zvrhnúť federálnu vládu. Neskôr bola ustanovená vojenská vláda, ktorá sa snažila o zrušenie regiónov a zaviesť unitárnu vládu, čo sa však opäť stretlo s odporom. Nepokoje vyústili v roku 1967 do rozsiahlej občianskej vojny.⁹

Nigérijská ekonomika je považovaná za jednu z najväčších v Afrike. Od konca 60. rokov je založená najmä na ropnom priemysle. Po objavení a komercializácii ropných zdrojov v Nigérii v roku 1957, krajina zažila ropný boom, ktorý viedol k monokultúrnej transformácii ekonomiky, niekedy označovanej ako „ropný kapitalizmus“. Nerastné zdroje boli vo veľkej miere prínosom iba pre nigérijský štát, vládnych obchodných partnerov a medzinárodné korporácie pôsobiace v oblasti Niger Delta. Využívatel'ské aktivity ropných spoločností zbedačili komunity v ťažobných oblastiach, čo viedlo k ozbrojeným povstaniam proti štátu, krádežiam ropy a terorizmu.¹⁰

Rast svetových cien ropy od roku 1973 priniesol rýchly ekonomický rast predovšetkým v stavebníctve a v doprave. Plodiny ako bavlna, kakao alebo palmový olej sa stali menej významnými vývoznými komoditami, pretože príliv vidieckych obyvateľov do väčších miest znamenal stagnáciu poľnohospodárskej výroby. Od roku 1975 bola

⁸ BEVAN, David – COLLIER, Paul – GUNNING, Jan W. *The Political Economy of Poverty, Equity, and Growth : Nigeria and Indonesia*. 1999. s. 56.

⁹ Encyclopaedia Britannica. *Nigeria as a colony* [online]. 2020 [Citované 12.12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Nigeria/Nigeria-as-a-colony>>

¹⁰ AKINOLA, Adeoye O. *African Histories and Modernities : Globalization, Democracy and Oil Sector Reform in Nigeria*. 2018. s. 5.

Nigéria nútená dovážať na domácu spotrebu základné potraviny ako je napríklad ryža. Takýto systém fungoval pokiaľ boli príjmy z ropy konštantné, no koncom 70. rokov sa poľnohospodársky sektor dostal do krízy z dôvodu kolísania svetových cien ropy. Hoci časť obyvateľstva naďalej pracovala v poľnohospodárskom sektore, nedokázali vyrobiť dostatok potravín, čo znamenalo čoraz nákladnejší import. Koncom 90. rokov sa začala privatizácia štátnych podnikov, najmä v oblasti energetiky a dopravy, s cieľom zvýšiť kvalitu služieb a znížiť závislosť od vlády.

Nigérijský ropný priemysel bol považovaný za „dušu“ krajiny, preto ho boli Nigérijčania pripravení strážiť a odolať každému pokusu vlády o jeho odovzdanie globálnemu kapitálu prostredníctvom deregulačnej politiky. Ropný priemysel Nigérie je regulovaný Ministerstvom ropných zdrojov (Department of Petroleum Resources - DPR), oddelením Federálneho ministerstva pre ropu. V nigérijskom ropnom priemysle dominujú hlavne dohody o spoločnom podnikaní, zmluvy o zdieľaní výroby a zmluvy o službách medzi Nigérijskou národnou ropnou spoločnosťou (Nigerian National Petroleum Corporation - NNPC) a medzinárodnými ropnými spoločnosťami a domácimi ropnými a plynárenskými spoločnosťami. Všetky činnosti v ropnom priemysle sú regulované viacerými zákonmi týkajúce sa vlastníctva, kontroly a výkonu práv, výstavby a údržby zariadení a ochrany životného prostredia. Najdôležitejším zákonom upravujúcim prieskum, ťažbu a distribúciu ropy na území Nigérie je Zákon o rope (Petroleum Act) z roku 1969. Federálna vláda Nigérie má za úlohu prostredníctvom Ministerstva ropných zdrojov kontrolovať a regulovať ropný priemysel, pričom toto ministerstvo má všeobecnú zodpovednosť za dohľad a zároveň určuje politiku, ktorou sa ropný priemysel má riadiť.¹¹

Nigérijská národná ropná spoločnosť je vlastnená nigérijskou vládou. Jej úlohou nie je regulácia, je to integrovaná štátna štatutárna spoločnosť s mnohými dcérskymi spoločnosťami, medzi ktoré patrí napríklad Nigérijská plynárenská spoločnosť (Nigerian Gas Company - NGC), ktorá má za úlohu prevádzkovať hlavných systémov prepravy plynu v Nigérii. Ťažbu a prieskum ropy má za úlohu dcérska spoločnosť „Nigerian Petroleum Development Company Limited“.¹² NNPC získala v roku 2020 financovanie v hodnote jednej miliardy dolárov, ktoré budú použité ako preddavkový fond pre spoločnosť „Nigerian Petroleum Development Company Limited“. Financie v hodnote

¹¹ AKINOLA, Adeoye O. *African Histories and Modernities : Globalization, Democracy and Oil Sector Reform in Nigeria*. 2018. s. 267-290.

¹² Petroleum Technology Development Fund. *About PTDF* [online]. 2021 [Citované 04. 04. 2021]. Dostupné na internete: <<https://ptdf.gov.ng/about-ptdf/>>

700 miliónov dolárov budú použité na zaplatenie daňových povinností voči federálnej vláde, zvyšok bude použitý na financovanie kapitálových a prevádzkových výdavkov NPDC. Nigérijská národná ropná spoločnosť upresnila financovanie, ktoré je rozdelené do dvoch tranží (prvá tranža predstavuje päťročnú amortizáciu a vyplatená bude v amerických dolároch, druhá tranža predstavuje sedemročnú amortizáciu a vyplatená bude v nigérijských nairách) a bude splatené spoločnosťou Eagle Export Funding Limited z výnosov z vývozu surovej ropy NPDC. Dohoda spoločnosti Eagle Export Funding Limited o predaji a nákupe ropy NNPC, zahŕňa spoločnosti Standard Chartered Bank, United Bank for Africa, Afrexim Bank, Union Bank, Vitol a Matrix Energy.¹³

Nigérijská ekonomika je závislá od vývoja svetových cien ropy a je viac ako nutné, aby vláda znížila závislosť od príjmov z ropy. V roku 2019 bola Nigéria ôsmym najväčším vývozcom ropy, s podielom 4,1% (41 miliárd USD) na svetovom exporte ropy. Oproti roku 2018 sa však objem vývozu znížil o 5,8%. V rovnakom roku bola najväčším svetovým exportérom ropy Saudská Arábia, ktorej podiel na celkovom svetovom exporte bol 13,3%. Prvých pätnásť najväčších exportérov ropy, medzi ktorých sa v roku 2019 radila aj Nigéria, spolu tvoria až 86,7% celkového vývozu ropy. V roku 2020 klesla Nigéria v rebríčku svetových vývozcov ropy na desiate miesto, pričom dokázala vyviešť 1109 barelov denne. V priebežných výsledkoch za prvé štyri mesiace roku 2021, sa Nigéria priebežne umiestňuje na siedmom mieste s objemom vývozu 1084 barelov denne.¹⁴

Začiatkom 21. storočia Nigéria naďalej čelila nestabilnému toku príjmov, ktorý sa vláda snažila zmierniť pôžičkami z medzinárodných zdrojov alebo zavádzaním rôznych úsporných opatrení. Veľkým problémom Nigérie je aj v súčasnosti korupcia, ktorá spôsobuje, že len veľmi málo príjmu krajiny sa vynakladá na obyvateľstvo a jeho potreby.

Nigéria sa v roku 2006 stala prvou Africkou krajinou, ktorá splatila svoj dlh, vďaka plánu na oddlženie (2005), ktorého podmienkou bolo splatenie určitej sumy, ktorú sa Nigérii podarilo splatiť a teda väčšina jej dlhu bola voči skupine veriteľov odpustená.

¹³ Africa OIL & POWER. *NNPC Acquires \$1 Billion Crude Oil Fund* [online]. 2021 [Citované 04. 04. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.africaoilandpower.com/2020/09/09/nnpc-acquires-1-billion-crude-oil-fund/>>

¹⁴ Knoema. *Exports of crude oil including lease condensate* [online]. 2021 [Citované 04. 04. 2021]. Dostupné na internete: <https://knoema.com/search?query=oil%20exporters%20world%20bank&pageIndex=&scope=&term=&correct=&source=Header&fbclid=IwAR0YjSAkS_LYMSa2K83fUmBNKzqpHVuX1B1VPZhihwp_DSvCvXs69PThrMA>

V roku 2016 vstúpila Nigéria do recesie, predovšetkým kvôli klesajúcim svetovým cenám ropy, no v priebehu nasledujúcich rokov zaznamenala opäť mierny ekonomický rast.¹⁵

1.1.3 Analýza ekonomického vývoja Ghany pred a po kolonizácii

Ghana je ekonomicky, politicky, demograficky a etnicky veľmi rozmanitá krajina. Počiatky sociálnej a hospodárskej nerovnosti medzi juhom a severom územia dnešnej Ghany, boli spôsobené geografickými odlišnosťami a historickým dedičstvom nerovnosti z obdobia koloniálnych čias.¹⁶

Územie dnešnej Ghany je počtom obyvateľov aj rozlohou relatívne malá krajina, no napriek tomu je považovaná za jednu z vedúcich afrických krajín jednak vďaka pomerne veľkému nerastnému bohatstvu, no aj preto, že Ghana sa stala prvou africkou krajinou južne od Sahary, ktorá získala nezávislosť od koloniálnej vlády dňa 6. marca 1957. Neskôr nasledovali boje o nezávislosť pre viac ako 30 ďalších afrických krajín, povzbudené príkladom Ghany, pričom svoju vlastnú nezávislosť dosiahli už v nasledujúcom desaťročí.¹⁷

Bono bol prvý štát na území dnešnej Ghany a vznikol už v 11. storočí. V priebehu nasledujúcich storočí vznikali na území dnešnej Ghany rôzne kráľovstvá, medzi najmocnejšie môžeme zaradiť kráľovstvo Dagbon alebo ríšu Ashanti. Pevnosti a hrady postavené Európanmi na ochranu svojich obchodných záujmov z obdobia formovania dnešnej Ghany dodnes lemujú jej pobrežie. Francúzske a nemecké aktivity na priľahlých územiach viedli k ďalšiemu aktívnemu obdobiu britskej politiky aj na území dnešnej Ghany, kedy sa toto územie koncom 19. storočia stalo britským protektorátom.¹⁸

Začiatky priameho námorného obchodu s Európou siahajú až do 15. storočia. Tento obchod mal veľký vplyv na obyvateľov územia dnešnej Ghany, vďaka ktorému sa mohli priamo a aktívne zúčastňovať na tomto obchode s Portugalcami, Holanďanmi, Britmi a ďalšími Európanmi. Obchodovanie sa zo začiatku sústredilo na predaj zlata, ktoré bolo v tejto oblasti ľahko dostupné, neskôr sa pozornosť presunula na obchod

¹⁵ Encyclopaedia Britannica. *Nigeria as a colony* [online]. 2020 [Citované 12. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Nigeria/Nigeria-as-a-colony>>

¹⁶ STRYKER, Dirck J. et al. *The political Economy of Agricultural Pricing Policy : Trade, Exchange Rate, and Agricultural Pricing Policies in Ghana* [online]. 1990 [Citované 04. 02. 2021]. Dostupné na internete: <<http://documents1.worldbank.org/curated/pt/796831468749710093/pdf/multi-page.pdf>>

¹⁷ Encyclopaedia Britannica. *Ghana* [online]. 2020 [Citované 12. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Ghana>>

¹⁸ STRYKER, Dirck J. et al. *The political Economy of Agricultural Pricing Policy : Trade, Exchange Rate, and Agricultural Pricing Policies in Ghana* [online]. 1990 [Citované 04. 02. 2021]. Dostupné na internete: <<http://documents1.worldbank.org/curated/pt/796831468749710093/pdf/multi-page.pdf>>

s otrokmi (17. storočie). Neskôr sa do popredia dostalo pestovanie kakaa, ktoré aj dodnes predstavuje pre Ghanu dôležitú vývoznú komoditu, pričom svetová cena kakaových bôbov priamo určuje ekonomické bohatstvo krajiny. Vďaka bohatstvu získaného nárastom obchodu z kakaa, boli zabezpečené prostriedky na výstavbu alebo rekonštrukciu prístavov, železníc a ciest, rozvoj sociálnych služieb a vzdelania, ktoré viedlo k zmene tradičného sociálneho systému.¹⁹

Politický pokrok však zaostával za hospodárskym či sociálnym rozvojom (najmä na juhu krajiny, pričom úlohou severného územia bola predovšetkým ponuka lacnej pracovnej sily). Ghana prispela do druhej svetovej vojny materiálom a mnohými mužmi, čo opäť prehĺbilo zaostávanie krajiny, čo v roku 1948 vo väčších mestách vyústilo do nepokojov zo strany robotníkov či veteránov.²⁰

Po dosiahnutí nezávislosti v roku 1957 novovzniknutá vláda v krajine položila základy fiškálnej nezávislosti a bolo spustených mnoho projektov hospodárskeho rozvoja. Hospodárska politika Ghany bola čoraz viac založená na substitúcii importu a rozvoji veľkého verejného podnikového sektoru. Verejné výdavky prudko vzrástli, čo viedlo k fiškálnym deficitom, deficitom bežného účtu a trvalej tvorbe peňazí. Mena sa stala nadhodnotenou (zhodnotenie až o 50% od vzniku nezávislosti) a exportný pomer klesol z 30% na 18%. Ceny hlavnej vývozej komodity kakaa klesali a reálny HDP na obyvateľa celkovo klesal. Ghana si neskôr prešla striedaním vojenských a civilných vlád. Výsledkom vojenskej vlády bolo znárodnenie zahraničných spoločností pôsobiacich v ťažobnom priemysle a zníženie držby zahraničného kapitálu v bankovom sektore na menšinové podiely. Bohužiaľ, vysoká miera korupcie, zlého riadenia a vojenskej nadvlády prekazili vyhliadky rýchleho ekonomického rastu a akýchkoľvek úspechov.

V roku 1983 sa začal program hospodárskej obnovy a zaviedli sa reformy. Za hlavné faktory, ktoré ovplyvnili dlhodobý ekonomický rast sa považujú investície do fyzického a ľudského kapitálu, kvalita vzdelania sa zlepšila vďaka navýšeniu počtu učiteľov o polovicu. Zreformovaný bol zahraničný obchod, odstránených bolo veľa osobitých daní a netarifných prekážok. Prebehla privatizácia a reforma domáceho obchodu (prebehla privatizácia spoločnosti Ghana Telecoms a najväčšia ťažobná spoločnosť Ashanti Goldfields). Eliminovaná bola kontrola cien, čo zotavilo

¹⁹ Encyclopaedia Britannica. *Agriculture, forestry and fishing* [online]. 2020 [Citované 14. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Ghana/Economy#ref55181>>

²⁰ The World Bank. *The World Bank in Ghana : Overview* [online]. 2020 [Citované 14. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.worldbank.org/en/country/ghana/overview>>

poľnohospodársky a ťažobný priemysel. Reforma výmenného kurzu v rámci makroekonomickej politiky tiež ovplyvnila ekonomický rast krajiny. Zavedený bol jednotný výmenný kurz (30 cédií za 1 americký dolár), čím vláda domácu menu devalvovala o 20% a do dvoch rokov o ďalších 20% ale domáca mena zostala stále nadhodnotená. Na začiatku 90. rokov sa mena oslabilo o 60% v dôsledku voľnejšej rozpočtovej politiky a zvýšenej inflácie. Devalvácia stimulovala vývoz a situácia v krajine sa začala postupne zlepšovať, krajina si vybudovala stabilnú demokraciu a prekonala desaťročia politických prevratov.²¹

V súčasnosti je Ghana najväčším producentom zlata v Afrike po tom, čo v roku 2019 predbehla Južnú Afriku, a je druhým najväčším producentom kakaa (po pobreží Slonoviny).²² Má tiež veľké ložiská diamantov, mangánovej rudy, bauxitu a ropy. Prosperujúca ekonomika poháňaná predovšetkým vývozom vyššie uvedených komodít, postupne znižovala mieru chudoby a dnes môžeme Ghanu považovať za príklad krajiny s úspešným a rýchlym hospodárskym rastom, oživenia a politických reforiem v Afrike.

Veľký problém však predstavujú dotácie na fosilné palivá, ktoré sú neefektívnymi prostriedkami na ochranu príjmu chudobných. V takomto prípade, môže pomôcť reforma, avšak pre obmedzené finančné prostriedky rozvojových krajín je mnohokrát potrebná medzinárodná pomoc. Reformačný proces, predovšetkým v rozvojových krajinách, je však komplikovaný proces, ktorý s veľkou pravdepodobnosťou môže viesť až silnému odporu verejnosti.

Prvý zaznamenaný uhl'ovodíkový prieskum sa uskutočnil v roku 1896 Západoafrickou ropnou a palivovou spoločnosťou. Ďalšie prieskumy v rokoch 1905 – 1925 boli uskutočnené inými spoločnosťami zaoberajúcimi sa ťažobným priemyslom, Société Française de Pétrole (Francúzska ropná spoločnosť), Africká a východná obchodná spoločnosť a Gulf Oil Company (Ropná spoločnosť Zálivu). Nasledovalo obdobie prieskumných vrtov a v roku 1978 zahájila prvá spoločnosť Signal-Amoco ťažbu ropy. Denne dokázali vyťažiť až 4 500 barelov, no už v roku 1985 spoločnosť Signal-Amoco zavrela túto oblasť na ťaženie. V tomto období 80. rokov bol celkový počet ropných vrtov v Ghane 54.²³

²¹ BERTHÉLEMY, Jean-Claude. et al. *Development Centre Studies : Emerging Africa*. 2001. s. 169-174.

²² U.S. Global Investors. *Top 10 Gold Producing Countries* [online]. 2020. [Citované 10. 04. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.usfunds.com/investor-library/frank-talk-a-ceo-blog-by-frank-holmes/top-10-gold-producing-countries/#.YHXk2C10Dup>>

²³ The Law Reviews. *The Oil and Gas Law Review: Ghana* [online]. 2020 [Citované 14. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://thelawreviews.co.uk/title/the-oil-and-gas-law-review/ghana>>

Už v polovici 80. rokov 20. storočia zaviedla vláda Ghany legislatívny rámec upravujúci ťažbu ropy a zemného plynu. V roku 1983 došlo k schváleniu zákona „Ghana National Petroleum Corporation Act“ (PNDCL), ktorý môžeme považovať za najvýznamnejšiu reformu. Tento zákon ustanovil Ghanskú Národnú ropnú spoločnosť (Ghana National Petroleum Corporation - GNPC), ako spoločnosť pre podporu štátnych aktivít v ťažobnom odvetví pre ropu a zemný plyn. Nasledujúci rok prijala vláda Zákon o rope (prieskum a ťažba), ktorý mal za úlohu regulovať prieskumnú a ťažobnú činnosť a zároveň poskytnúť rámec pre zapojenie medzinárodných ropných spoločností do prieskumných a ťažobných činností na území Ghany. Ďalšou významnou reformou bolo prijatie Zákona o dani z príjmu z ropy v roku 1987, ktorý mal za úlohu regulovať dane v ťažobnom priemysle ropy a zemného plynu. Z týchto troch najvýznamnejších reforiem ťažobného priemyslu Ghany je v súčasnosti platný už len „Ghana National Petroleum Corporation Act“. Zákon o rope a Zákon o dani z príjmu z ropy boli neskôr zrušené a nahradené novými aktuálnejšími právnymi predpismi platnými aj v súčasnosti.²⁴

Založenie Ghanskej Národnej ropnej spoločnosti na základe PNDCL, bolo významnou činnosťou pre regulačnú reformu dodávateľského sektoru. Jej úlohou ako národnej ropnej spoločnosti je zodpovednosť za prieskum, vývoj, výrobu a zneškodňovanie uhl'ovodíkov. GNPC bol navyše vytvorený ako regulátor a operátor, ktorý vykonáva regulačné aj obchodné funkcie pod dohľadom ministerstva energetiky. Dvojitá úloha, ktorú zohrávala GNPC, však spôsobila konflikt v dodávateľskom sektore. Dôvodom je fakt, že sa javí ako regulátor a zároveň hráč v tomto sektore. Týmto konfliktom sa zaoberala neskoršia regulačná reforma a to prijatím Zákona o ropnej komisii z roku 2011, ktorý previedol regulačné funkcie GNPC na ropnú komisiu. V súčasnosti je GNPC komerčným operátorom a držiteľom vládnych záujmov v ropných operáciách v Ghane. Je tiež národným agregátorom zemného plynu od operátorov na dodávateľskom trhu, ktorý slúži na miestny trh.²⁵

Založenie Ghanskej Národnej ropnej spoločnosti - GNPC spolu s prijatím vyššie uvedených právnych predpisov (reforiem) vytvorili základ pre činnosť spoločností

²⁴ GONZÁLEZ, Yoslán Silverio. *The Gulf of Guinea: The Future African Persian Gulf?* [online]. 2016 [Citované 16. 03. 2021]. Dostupné na internete: <

[²⁵ The Law Reviews. *The Oil and Gas Law Review: Ghana* \[online\]. 2020 \[Citované 14. 12. 2020\]. Dostupné na internete: <<https://thelawreviews.co.uk/title/the-oil-and-gas-law-review/ghana>>](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi257a41PnvAhVNs4sKHWYkDLAQFjAAegQIAhAD&url=https%3A%2F%2Fseer.ufrgs.br%2Fbea%2Farticle%2Fdownload%2F60240%2F37534&usg=AOvVaw2RP0qk43016AIUQa1D74Ly></p></div><div data-bbox=)

v ťažobnom priemysle na území Ghany. Snaha GNPC viedla v priebehu nasledujúcich rokov od jej založenia k výraznému zvýšeniu prieskumných činností a ťažby ropy a zemného plynu. Do roku 2020 sa na základe 18 prijatých ropných dohôd a zákonov medzi GNPC, vládou, domovskými ghanskými spoločnosťami a medzinárodnými ropnými spoločnosťami venovalo aktívnej ťažbe ropy a zemného plynu celkovo 16 spoločností. Medzi najvýznamnejšie patria napríklad Kosmos Energy, Vitol Upstream Tano, Lukoil, ENI, ExxonMobil, Tullow UK, AGM Petroleum alebo Sahara Energy.²⁶

Avšak, do roku 2015 sa v ghanskej ekonomike objavili problémy, spôsobené rozširujúcimi sa deficitmi bežného účtu a rozpočtu, nekontrolovateľnou infláciou a znehodnocujúcou sa menou a stúpali úrokové sadzby. Príčinou týchto problémov Ghany, boli najmä nekontrolované vládne výdavky, ktoré slúžili predovšetkým na vyplácanie plátov štátnej služby. Následne sa Ghana obrátila na Medzinárodný Menový Fond so žiadosťou o pôžičku, ktorá mala pomôcť postupne stabilizovať ekonomiku.²⁷

Za posledné dve desaťročia dosiahla Ghana veľký pokrok smerom k demokracii a trvale sa zaraďuje medzi tri najlepšie africké krajiny, vzhľadom na vysokú mieru slobody tlače, slobody slova a veľkým vplyvom médií, najmä rozhlasu.²⁸

²⁶ International Trade Administration. *Ghana – Country Commercial Guide : Oil and Gas* [online]. 2021 [Citované 16. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.trade.gov/knowledge-product/ghana-oil-and-gas#:~:text=Some%20of%20the%20major%20oil,ExxonMobil%20and%20Hess%20Ghana%20Limited>>

²⁷ International Monetary Fund. *IMF Lending case study: Ghana* [online]. 2021 [Citované 20. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/en/Countries/GHA/ghana-lending-case-study>>

²⁸ The World Bank. *The World Bank in Ghana : Overview* [online]. 2020 [Citované 14. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.worldbank.org/en/country/ghana/overview>>

2 Ciele práce

Hlavným cieľom tejto práce je komparatívna analýza hospodárstva vybraných krajín regiónu Guinejského zálivu a objasnenie vplyvu ekonomického systému krajiny pre riadenie hospodárstva. Ďalším významným cieľom tejto práce je komparácia ekonomík z hľadiska ekonomickej prosperity, použitím makroekonomických ukazovateľov (HDP a HDP per capita) a ukazovateľov sociálnej prosperity (HDI). Pre komparatívnu analýzu hospodárstva sme vybrali krajiny Ghana a Nigéria.

V rámci analýzy hlavného cieľa bola bližšie rozpracovaná komparatívna analýza hospodárstva Ghany a Nigérie, so zameraním na bližšie spracovanie komparatívnej analýzy exportu a importu týchto krajín, hrubého domáceho produktu a vybraných faktorov Indexu rozvoja človeka (percentuálna gramotnosť dospelého človeka, priemerná dĺžka života obyvateľstva a jeho dosiahnuté vzdelanie) oboch krajín.

Čiastkovým cieľom tejto práce je analýza kolonizačného obdobia a jej vplyv na hospodárstvo skúmaných krajín.

Čiastkovým cieľom tejto práce je analýza kolonizačného obdobia a jej vplyv na hospodárstvo skúmaných krajín. Pre naplnenie stanoveného cieľa bola uskutočnená analýza ekonomického vývoja v období pred kolonizáciou a po získaní nezávislosti.

3 Metodika práce a metódy skúmania

Pri písaní tejto práce sme využili rozličné metódy a postupy, ktorých využitie záviselo od dostupnosti informácií, predovšetkým z internetových zdrojov, vzhľadom na aktuálnosť témy a potrebu využitia aktuálnych ekonomických údajov.

V rámci diplomovej práce bola najviac využitá metóda komparácie, teda porovnávanie odlišností a naopak podobností medzi skúmanými oblasťami hospodárstva Nigérie a Ghany. Táto metóda bola využitá najmä v rámci štvrtej kapitoly pri komparácii hodnôt objemu exportu a importu vybraných krajín, pri komparácii hodnôt hrubého domáceho produktu oboch krajín a pri komparatívnej analýze vybraných faktorov Indexu ľudského rozvoja človeka (percentuálna gramotnosť dospelého človeka, priemerná dĺžka života obyvateľstva a jeho dosiahnuté vzdelanie) oboch krajín.

Ďalšou významnou metódou využitou v rámci tejto diplomovej práce bola metóda analýzy, teda teoretického rozboru problematiky. Táto metóda bola využitá predovšetkým v rámci prvej kapitoly, pri bližšom rozbere ekonomického vývoja krajín Nigéria a Ghana, so zameraním na analýzu ekonomického vývoja oboch krajín v období pred a po kolonizácii.

V rámci celej diplomovej práce bola využitá metóda pozorovania, jednak na pozorovanie aktuálnej ekonomickej ako aj politickej situácie vo vybraných krajinách. Použitím vyššie uvedených metód využitých v rámci tejto diplomovej práce, bola dosiahnutá komparatívna analýza hospodárstva vybraných krajín Nigérie a Ghany a analýza ekonomického vývoja v období pred a po kolonizácii oboch krajín.

4 Výsledky práce

4.1 Komparatívna analýza hospodárstva vybraných krajín regiónu Guinejského zálivu

4.1.1 Komparatívna analýza exportu a importu Nigérie a Ghany

Dovoz (import) a vývoz (export) tovarov a služieb spolu tvoria zahraničný obchod, ktorý v mnohých krajinách predstavuje podstatne dôležitý podiel na tvorbe hrubého domáceho produktu. Úlohou zahraničného obchodu je zabezpečenie dovozu nedostatkových tovarov a naopak vývoz prebytkového tovaru danej krajiny. Platobnú bilanciu krajiny tvorí súhrn všetkých príjmov a výdavkov zo zahraničného obchodu. Platobná bilancia môže byť aktívna (krajina dosahuje vyššie príjmy ako výdavky), pasívna (výdavky presahujú príjmy) alebo vyrovnaná (príjmy a výdavky dosahujú rovnakú úroveň).

K rozmachu zahraničného obchodu došlo približne v druhej polovici 20. Storočia a to predovšetkým vďaka rozvoju informačných a komunikačných technológií, ale aj vďaka ekonomickej globalizácii sveta. Na základe týchto informácií by malo platiť, že čím je daná krajina rozlohovo väčšia a má vyšší počet obyvateľov, tým by mala mať krajina väčší domáci trh a mala by byť menej závislá od zahraničného obchodu. Významnými faktormi sú však napríklad, technologická úroveň krajiny alebo jej dispozíciou prírodnými zdrojmi.

V roku 2018 sa Ghana stala 71. ekonomikou sveta z hľadiska celkového vývozu a 84. svetovou ekonomikou z hľadiska celkového dovozu. Zároveň sa dostala na 125. miesto v porovnaní komplexity ekonomiky, podľa indexu ekonomickej zložitosti (ECI). Štruktúru exportu Ghany môžeme charakterizovať ako diverzifikovanú. Exportu výrazne dominuje vývoz zlata, ktoré v roku 2017 tvorilo 45,9% (7,84 mld. USD) vývozu, pričom v roku 2018 sa tento objem zvýšil na 48,9% (10 mld. USD). Medzi ďalšie exportované komodity, avšak s výrazným rozdielom v objeme, patrí napríklad ropa, kakaové bôby alebo hliník. V porovnaní s rokom 2017, môžeme pozorovať mierny nárast objemov vyvázaných komodít, s výnimkou vývozu kakaových bôbov, kde môžeme naopak pozorovať mierny pokles objemu vývozu.

Medzi najvýznamnejších vývozných partnerov Ghany patrí najmä India, kde objem exportu v roku 2018 dosiahol 21,46%, čo predstavuje 3,7 milióna USD. Medzi

d'alších významných obchodných partnerov patrí napríklad aj Čína (11,88%), Južná Afrika (10,19%), Švajčiarsko (9,54%) alebo Holandsko (7,19%).²⁹

Tabuľka 1 Porovnanie objemu exportu Ghany 2017 – 2018

	2017		2018	
	zlato	45,9 %	7,84 mld. USD	48,9 %
surová ropa	19,8 %	3,38 mld. USD	22,7 %	4,65 mld. USD
kakaové bôby	10,5 %	1,8 mld. USD	8,68 %	1,78 mld. USD
hliník	0,39 %	66,5 mil. USD	0,61 %	125 mil. USD

Zdroj: The Observatory of Economic Complexity, 2021.

Štruktúra dovozu nie je v porovnaní so štruktúrou vývozu príliš diverzifikovaná. Takisto aj rozdiely v objemoch nedosahujú tak výrazné rozdiely, ako je to v prípade vývozu. Importovaným komoditám dominovali v roku 2017 stroje a prístroje s celkovým objemom 11% (1,73 miliardy USD). Medzi tieto komodity patria napríklad výkopové stroje, veľké stavebné prístroje, ventily alebo vysielacie zariadenia. Medzi ďalšie importné komodity patria vozidlá a ich súčiastky, obilniny a plasty a výrobky z nich. Medzi importované obilniny patria predovšetkým káva, čaj, koreniny, slad, škrob a pšeničný lepok.³⁰ V porovnaní s rokom 2017 zaznamenal objem dovozu v roku 2018 mierny nárast vo všetkých porovnávaných oblastiach dovozných komodít.

Medzi najvýznamnejších dovozných obchodných partnerov patrila v roku 2018 predovšetkým Čína, s objemom importu do Ghany 19,13% (2,3 mil. USD). K ďalším významným obchodným partnerom patria Spojené štáty americké (8,03%), Belgicko (5,82%), India (5,67%) a Spojené kráľovstvo (5,09%).³¹

²⁹ World Integrated Trade Solutions. *Ghana exports* [online]. 2021 [Citované 20.02. 2021]. Dostupné na internete: <<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/GHA/Year/2018/TradeFlow/Export>>

³⁰ Observatory of Economic Complexity. *Ghana* [online]. 2021 [Citované 20.02. 2021]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/country/gha?depthSelector2=HS2Depth&yearSelector1=exportGrowthYear23&yearSelector2=importGrowthYear23>>

³¹ World Integrated Trade Solutions. *Ghana imports, Tariffs* [online]. 2021 [Citované 20.02. 2021]. Dostupné na internete: <<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/GHA/Year/2018/TradeFlow/Import>>

Tabuľka 2 Porovnanie objemu importu Ghany 2017 – 2018

	2017		2018	
	stroje a prístroje	11 %	1,73 mld. USD	11,8%
vozidlá, súčiastky	7,93 %	1,24 mld. USD	8,17%	1,22 mld. USD
obilniny	3,34 %	522 mil. USD	4,19%	623 mil. USD
plasty a výrobky	4,9 %	766 mil. USD	5,41%	80,4 mil. USD

Zdroj: The Observatory of Economic Complexity, 2021.

Ghana dosiahla v roku 2018 celkový vývoz 17 099 588,40 tis. USD a celkový dovoz 11 880 470,76 tis. USD, čo viedlo k pozitívnej obchodnej bilancii 5 219 117,64 tis. USD. Najaktuálnejšie dostupné informácie týkajúce sa exportu a importu Ghany sú z roku 2018.

V roku 2019 sa Nigéria celosvetovo umiestnila na 47. mieste z hľadiska celkového objemu vývozu a na 50. mieste v rámci sveta z hľadiska celkového dovozu. Zároveň sa umiestnila na 150. mieste pri porovnávaní celkovej komplexnosti ekonomiky, podľa indexu hospodárskej zložitosti (ECI).

Vývozným komoditám Nigérie jednoznačne dominuje surová ropa, ktorej objem vývozu v roku 2017 tvoril až 72,4% celkového vývozu z krajiny. Nigéria je najväčším africkým vývozcom ropy, pričom disponuje množstvom prírodných zdrojov. Okrem ropy má Nigéria najväčšie zásoby zemného plynu na kontinente.

Medzi ďalšie významné vývozné komodity, hoci s výrazne nižším podielom na celkovom vývoze patria napríklad kakaové bôby, zlato alebo hliník. S výnimkou exportu surovej ropy môžeme pozorovať mierny pokles objemu vývozu týchto komodít v roku 2018.

Najvýznamnejším obchodným partnerom vo vývoze v roku 2018 bola India, pričom objem vývozu Nigérie do Indie predstavoval 15,88% (10 mil. USD). Medzi ďalších významných exportných partnerov patria predovšetkým Holandsko (10,74%), Španielsko (10,13%), Francúzsko (7,93%) a Južná Afrika (6,38%).

Tabuľka 3 Porovnanie objemu exportu Nigérie 2017 – 2018

	2017		2018	
surová ropa	72,4 %	35,3 mld. USD	74 %	46,9 mld. USD
kakaové bôby	1,41 %	688 mil. USD	0,98 %	618 mil. USD
zlato	1,21 %	588 mil. USD	0,9 %	568 mil. USD
hliník	0,29 %	140 mil. USD	0,28 %	179 mil. USD

Zdroj: The Observatory of Economic Complexivity, 2021.

Štruktúra importu Nigérie predstavuje pestrejšiu škálu komodít ako je tomu pri exporte. Napriek tomu, že aj importu jednoznačne dominuje ropa (spracovaná), rozdiel v hodnotách dovozu medzi jednotlivými položkami v roku 2017 nebol tak výrazný. Avšak v roku 2018 sa tento rozdiel prehĺbil. Medzi ďalšie významné importné komodity patria napríklad stroje a prístroje medzi ktoré patria napríklad vysielacie zariadenia, elektrické agregáty, transformátory, vozidlá a súčasti v rátane traktorov, motoriek a podvozkov vozidiel) a farmaceutiká.³²

Tabuľka 4 Porovnanie objemu importu Nigérie 2017 – 2018

	2017		2018	
rafinovaná ropa	14,6 %	6 mld. USD	20,6 %	10,2 mld. USD
stroje a prístroje	9,34 %	3,83 mld. USD	9,9 %	4,92 mld. USD
vozidlá, súčasti	6,19 %	2,54 mld. USD	6,69 %	3,32 mld. USD
farmaceutika	3,34 %	1,37 mld. USD	2,67 %	1,33 mld. USD

Zdroj: OEC: The Observatory of Economic Complexivity, 2021.

Celková hodnota vývozu Nigérie v roku 2018 dosiahla hodnotu 62 400 miliónov USD a celková hodnota dovozu dosiahla v tomto roku 43 012 miliónov USD, čo predstavuje pozitívnu obchodnú bilanciu za rok 2018.

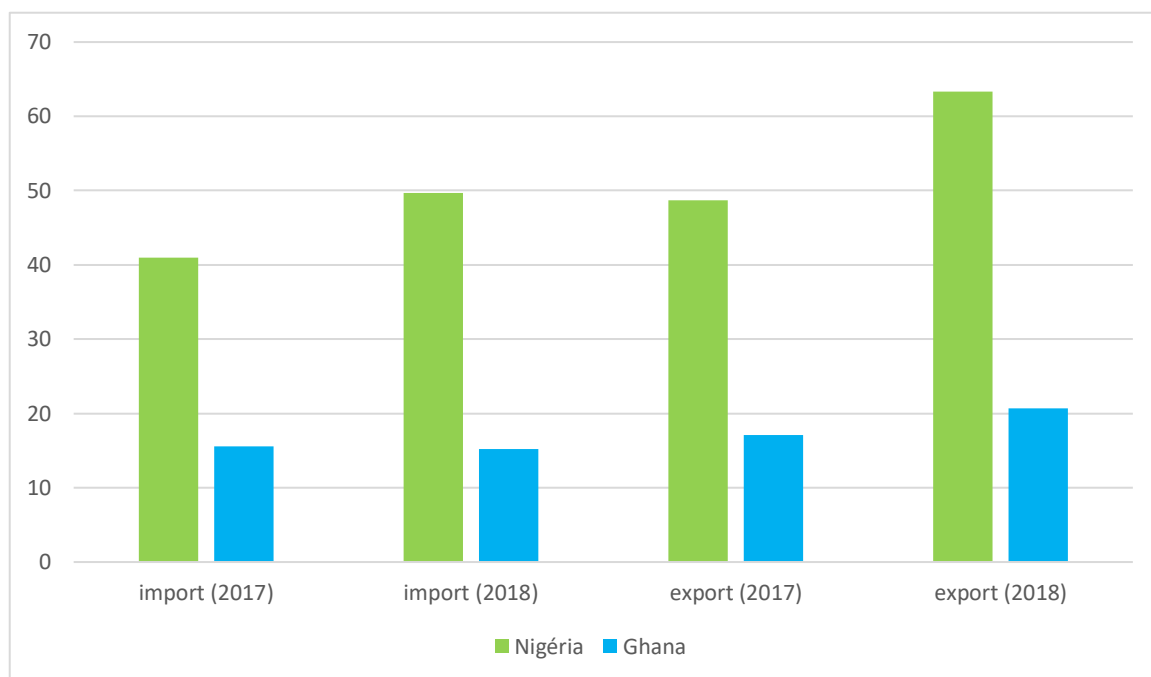
Pri porovnaní oboch ekonomík je zjavné, že Nigéria dominuje, tak v exporte ako aj importe v oboch skúmaných rokoch. Celkový objem vývozu Nigérie v roku 2017 dosiahol hodnotu 48,7 mld. USD a v roku 2018 sa výrazne zvýšil na hodnotu 63,3 mld.

³² The Observatory of Economic Complexivity. *Nigeria* [online]. 2021 [Citované 10.02.2021]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/country/nga?yearSelector1=exportGrowthYear23>>

USD. Celkový objem dovozu Ghany v roku 2017 predstavoval 17,1 mld. USD a hoci sa rovnako ako v Nigérii v nasledujúcom roku zvýšil na 20,7 mld. USD, tento nárast nebol v porovnaní s Nigériou tak výrazný. Rastúci trend prevažoval aj v oblasti importu v Nigérii v oboch rokoch, pričom celkový objem importu v roku 2017 predstavoval 41 mld. USD a v roku 2018 predstavoval 49,7 mld. USD. Naopak pri porovnaní hodnôt importu Ghany, došlo v miernom poklese objemu medzi rokmi 2017 (15,6 mld. USD) a 2018 (15,2 mld. USD).³³

Obe krajiny dosiahli v roku 2017 ako aj v roku 2018 pozitívnu obchodnú bilanciu, teda objem exportov bol v oboch rokoch pre obe krajiny vyšší ako objem importu do krajiny.

Graf 8 Porovnanie exportu a importu Nigérie a Ghany (2017 - 2018) v mld. USD

4.1.2 Komparatívna analýza hrubého domáceho produktu Nigérie a Ghany

Hrubý domáci produkt (HDP), predstavuje súčet všetkých tovarov a služieb vyrobených všetkými rezidentskými výrobcami ekonomiky (vrátane dane z výrobkov, avšak bez dotácií, ktoré nie sú zahrnuté v hodnote výrobkov) na území danej ekonomiky.

³³ World Integrated Trade Solutions. *Ghana imports, Tariffs* [online]. 2021 [Citované 20.02. 2021]. Dostupné na internete: <<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/GHA/Year/2018/TradeFlow/Import>>

Údaje sa uvádzajú v amerických dolároch a tieto hodnoty sa konvertujú z domácich mien použitím oficiálnych výmenných kurzov v danom roku.

Hospodársky rast Ghany bol na rok 2020 odhadovaný na úroveň 1%, predovšetkým v dôsledku dopadu Covid-19 krízy, ktorá spôsobila pokles zahraničného dopytu a zmeny v podmienkach obchodu v ropnom priemysle. Je vysoko pravdepodobné, že rast ostane nízky aj po odznení tejto krízy, nakoľko produkcia ropy sa spomaľuje aj v dôsledku znižujúcich sa cien ropy.

Celkový fiškálny deficit v roku 2019 dosiahol hodnotu 4,7% HDP, pričom tento deficit aj vrátane nákladov energetického a finančného sektoru predstavoval hodnotu 7% HDP, čo predstavuje rovnakú úroveň, akú dosiahla Ghana aj v roku 2018.

V dôsledku výrazného výpadku príjmov a zvýšenia výdavkov súvisiacich s krízou Covid-19 sa odhaduje, že fiškálny deficit v roku 2020 bude predstavovať 11,4% HDP (pred Covid-19 pandémiou bol pôvodne odhadovaný na 4,7% HDP). Predpokladá sa, že deficit bude financovaný z domácich aj zahraničných zdrojov. Ekonomický výhľad Ghany je však pozitívny, napriek pretrvávajúcej celosvetovej Covid-19 kríze a klesajúcim cenám ropy. Predpokladaná miera rastu na rok 2021 bola stanovená na 3,4%.³⁴ Ekonomický výhľad Ghany je síce pozitívny, no zároveň čelí viacerým rizikám a výzvam. Ďalší vývoj celosvetovej pandémie Covid-19 spolu s vývojom svetových cien ropy výrazne ovplyvnia obchodné, investičné aj turistické aktivity Ghany.

Rast reálneho hrubého domáceho produktu (HDP) v roku 2019 dosiahol 6,5%, čím zaznamenala Ghana mierny nárast oproti roku 2018, v ktorom dosiahol rast 6,3%. K rastu v roku 2019 najviac prispel sektor služieb s hodnotou 2,8%, priemysel predstavoval 2,4% a poľnohospodárstvo 1,3%. Vysoký nárast sektoru služieb bol spôsobený predovšetkým vysokým záujmom v oblasti nehnuteľností a informačných (nárast oproti predošlému roku o 19,9%) a komunikačných technológií (nárast oproti minulému roku o 46,5%). Rast v priemysle bol podporovaný predovšetkým ťažbou a dolovaním. Poľnohospodárstvo v roku 2019 vzrástlo o 4,6%, podporené najmä vhodnými poveternostnými podmienkami a vládny programom „Výsadba pre potraviny a pracovné miesta“ (preklad z anglického „Planting for Food and Jobs“).

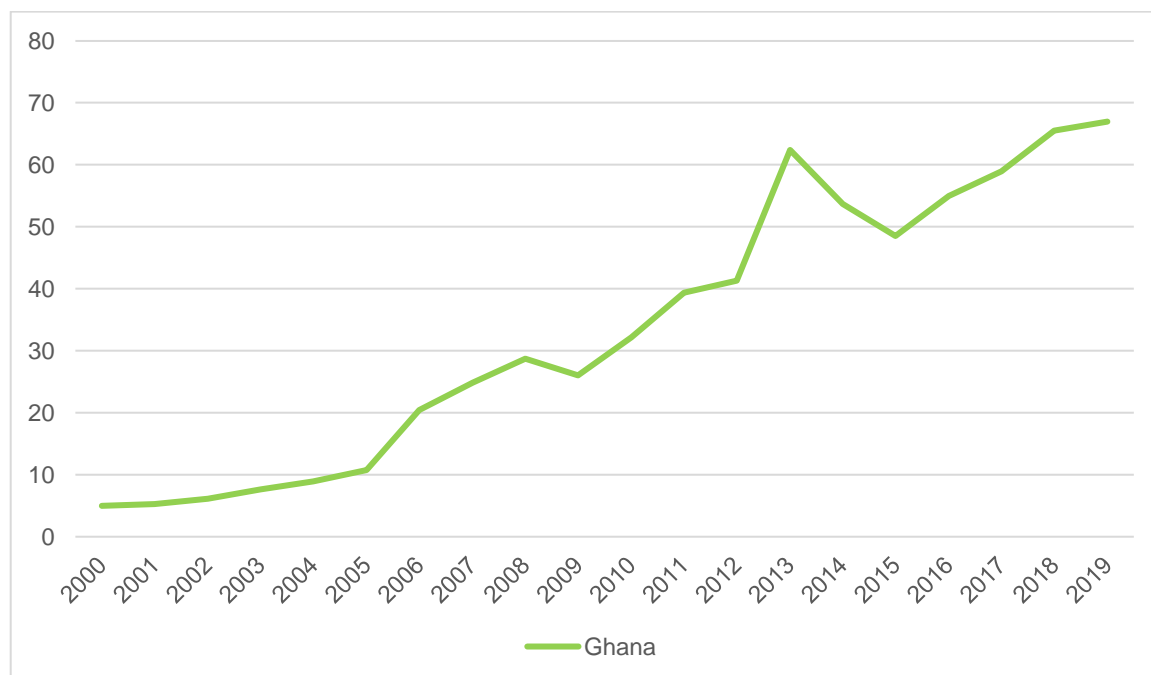
Zlepšené príjmy z vývozu ropy a zlata viedli k prebytku obchodnej bilancie, ktorý predstavoval hodnotu 3,8 HDP v roku 2019, pričom došlo k nárastu s porovnaním hodnôt

³⁴ The World Bank. *The World Bank in Ghana : Overview* [online]. 2020 [Citované 14.12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.worldbank.org/en/country/ghana/overview>>

z roku 2018 (2,8% HDP). Deficit bežného účtu bol financovaný predovšetkým priamymi zahraničnými investíciami.

Hodnoty hrubého domáceho produktu Ghany sa za posledné desiatky rokov výrazne zmenili. Zatiaľ čo v roku 2000 dosiahla hodnota hrubého domáceho produktu Ghany 4,983 mld. USD, v roku 2019 táto hodnota niekoľko násobne vzrástla a dosiahla doposiaľ historicky najvyššiu hodnotu 66,984 mld. USD. Od roku 2000 môžeme pozorovať takmer každoročné zvyšovanie hodnôt HDP, s výnimkou obdobia medzi rokmi 2013 – 2015, kedy môžeme pozorovať pokles. V roku 2013 dosiahla Ghana hodnotu HDP na úrovni 62,405 mld. USD, avšak v roku 2014 sa hodnoty prepadli na úroveň 53,66 mld. USD a v roku 2015 na 48,565 mld. USD, čo však stále nebola nižšia hodnota ako 41,271 mld. USD v roku 2012.

Graf 9 Vývoj HDP Ghany v rokoch 2000 - 2019 (mld. USD)

Zdroj: The World Bank, 2021.

Podobne ako takmer všetky svetové krajiny, aj Nigéria reaguje veľmi citlivo na narušenie jej globálneho hospodárstva spôsobené krízou Covid-19, a to najmä v dôsledku výrazného poklesu svetových cien ropy. V súčasnosti žije až 40% (83 mil.) obyvateľstva Nigérie pod hranicou chudoby, pričom ďalších 25% (53 mil.) obyvateľstva sa k tejto hranici blíži. Práve Covid-19 kríza sa týchto 25% obyvateľov veľmi úzko dotýka, pričom hrozí, že aj táto časť obyvateľstva a dostane pod hranicu chudoby. Rozsah dopadu na zdravie obyvateľstva závisí od domáceho šírenia a celkovej dĺžky tejto krízy, zatiaľ čo

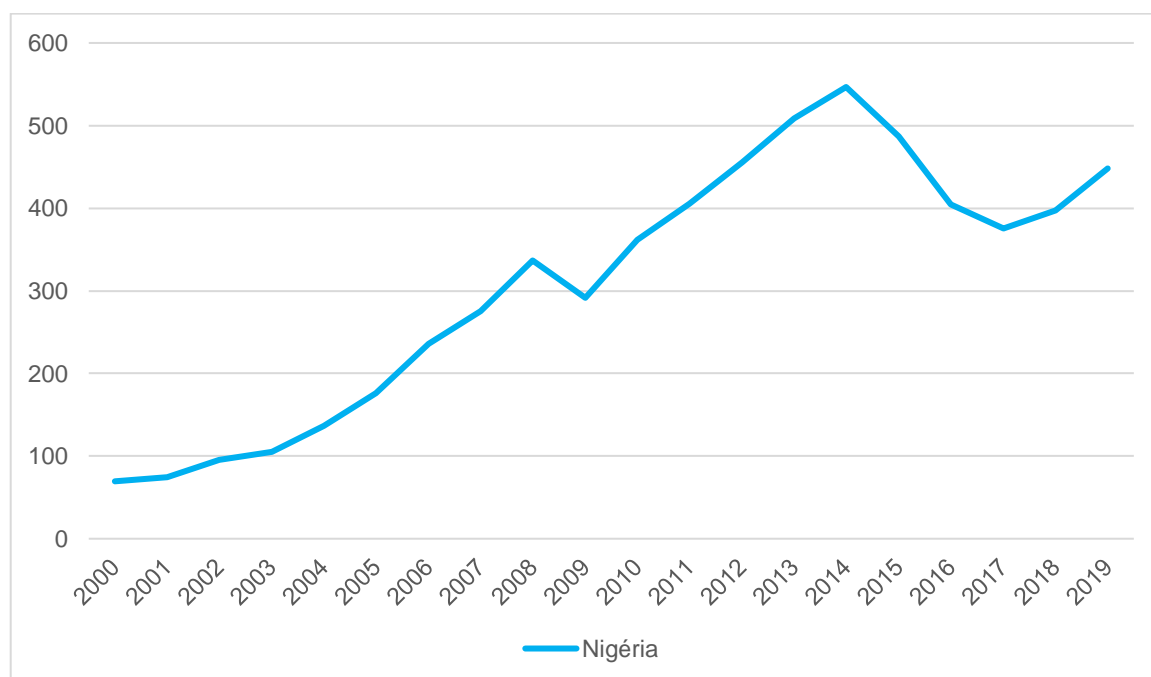
ekonomický dopad závisí od vývoja cien ropy, ktoré ovplyvňujú aj rast neropného priemyslu a služieb.

Makroekonomická situácia v Nigérii je v súčasnosti náročnejšia ako napríklad v rokoch 2015 – 2016, kedy svetové ceny ropy zaznamenali prudký pokles a krajina tak zažila prvú recesiú po vyše 25 rokoch. Ekonomika Nigérie pred recesiou rýchlo rástla na úrovni 6,3% (2016), začiatkom roka 2020 rástla ekonomika na úrovni 2,2% (začiatok Covid-19 krízy). Fiškálny deficit verejnej správy dosahoval v roku 2019 hodnotu 4,4% HDP. Pre porovnanie, v roku 2014 dosiahol fiškálny deficit hodnotu 1,8% HDP. Veľkým súčasným problémom ekonomiky je politická neistota, ktorá výrazne ovplyvňuje dôveru investorov a fakt, že vonkajšie rezervy sú vysoko závislé na krátkodobých peňažných tokoch. Očakáva sa zvýšenie nezamestnanosti, čo môže negatívne ovplyvniť chudobnú časť obyvateľstva a zároveň zvýšiť podiel obyvateľstva na hranici chudoby.³⁵

Hodnoty hrubého domáceho produktu Nigérie prešli za posledné desiatky rokov podobne ako aj v Ghane výraznou zmenou. Od roku 2000, kedy hodnota HDP dosiahla výšku 69,449 mld. USD, hodnoty každoročne rástli až do roku 2008 (337,036 mld. USD), avšak v roku 2009 došlo k poklesu na hodnotu 291,88 mld. USD. Rastúci trend však od tohto roku opäť pokračoval až do roku 2014, kedy Nigéria dosiahla historicky zatiaľ najvyššiu hodnotu HDP na úrovni 546,676 mld. USD, no nasledoval mierny prepád až do roku 2017, kedy sa hodnota HDP prepadla na úroveň 375,746 mld. USD, čo však nebolo menej ako úroveň HDP v roku 2010 (361,457 mld. USD). Nasleduje opäť obdobie každoročne rastúcich hodnôt HDP. Najnovšie údaje poskytnuté Svetovou bankou sú za rok 2019, kedy hodnota HDP Nigérie dosiahla úroveň 448,12 mld. USD.

³⁵ The World Bank. *The World Bank in Nigeria : Overview* [online]. 2020 [Citované 05.01. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.worldbank.org/en/country/nigeria/overview>>

Graf 10 Vývoj HDP Nigérie v rokoch 2000 - 2019 (mld. USD)

Zdroj: The World Bank, 2021.

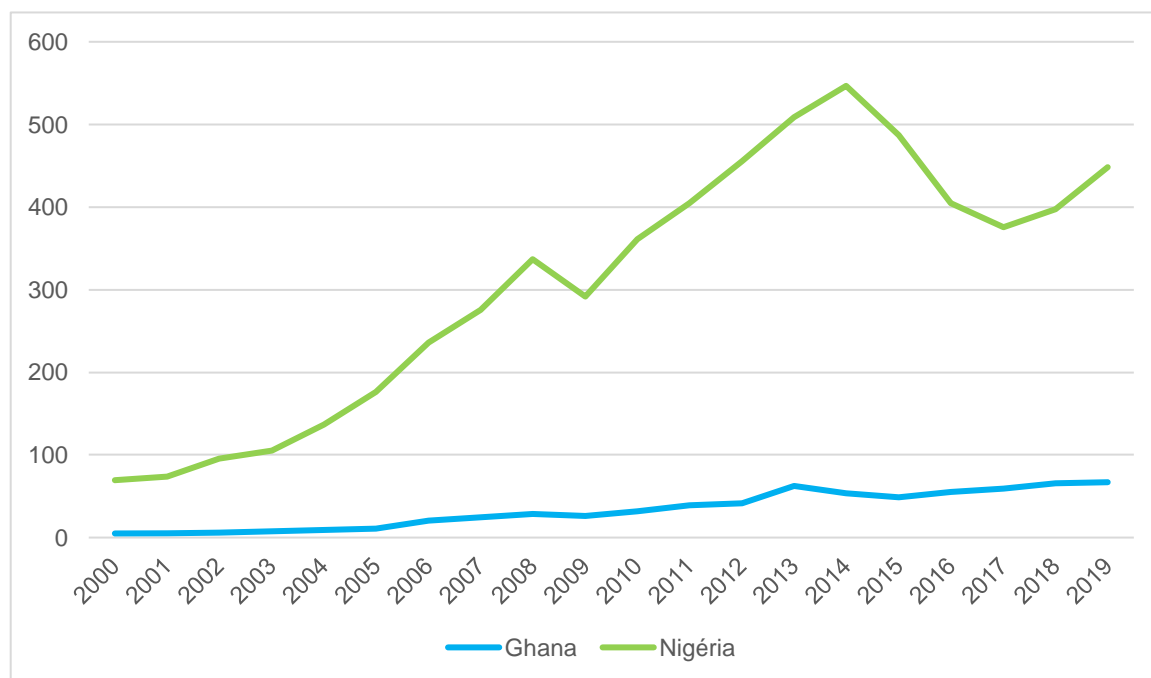
Pri porovnaní kriviek vývoja HDP Nigérie a Ghany medzi rokmi 2000 – 2019, sa na prvý pohľad môžu javiť ako podobné vzhľadom na fakt, že obe krivky majú prevažne rastúci trend, s výnimkou poklesu hodnôt okolo rokov 2013 – 2015 (v Nigérii došlo k miernemu poklesu aj v roku 2009). Evidentný je však rozdiel v hodnotách HDP. Zatiaľ čo Ghana dosahovala v roku 2000 hodnotu HDP vo výške 4,983 mld. USD, Nigéria dosahovala niekoľko násobne vyššiu hodnotu (69,449 mld. USD). Posledným porovnávaným rokom bol rok 2019, v ktorom Ghana dosahovala historicky najvyššiu hodnotu HDP na úrovni 66,984 mld. USD a Nigéria na úrovni 448,12 mld. USD. Rozdiel v týchto hodnotách je markantný a podmienený faktormi ako je veľkosť ekonomiky alebo rast ekonomiky.

Zatiaľ čo Ghane sa podarilo dosiahnuť najvyššiu hodnotu HDP na úrovni 66,984 mld. USD v roku 2019, čo môžeme porovnať s hodnotou HDP Nigérie z roku 2000 na úrovni 69,449 mld. USD, najvyššia dosiahnutá hodnota HDP Nigérie dosiahla úroveň 546,676 mld. USD v roku 2014.

Podľa dostupných údajov Svetovej banky, krivka vývoju HDP Ghany každoročne rástla od roku 1960 až do roku 2000, kedy došlo k miernemu poklesu, avšak od tohto roku začala Ghana dosahovať omnoho vyššie hodnoty. Hodnoty vývoja HDP Nigérie v porovnaní s vývojom Ghany neboli prevažne rastúce, ale zaznamenali od 1960 (4,196

mld. USD) niekoľko prepádov, doposiaľ však neklesli na úroveň nižšiu ako bola dosiahnutá v roku 1960. Ďalší vývoj krivky hodnôt HDP Ghany aj Nigérie závisí nielen od jednotlivých makroekonomických ukazovateľov, ale aj od aktuálneho vývoja celosvetovej pandemickej situácie a krízy Covid-19.

Graf 11 Porovnanie vývoja HDP Ghany a Nigérie v rokoch 2000 - 2019 (mld. USD)

Hrubý domáci produkt na obyvateľa (HDP per capita), predstavuje súčet všetkých tovarov a služieb vyrobených všetkými rezidentskými výrobcami ekonomiky (vrátane dane z výrobkov, avšak bez dotácií, ktoré nie sú zahrnuté v hodnote výrobkov) na území danej ekonomiky, teda celkový hrubý domáci produkt, vydelený počtom obyvateľov danej ekonomiky. Údaje sa taktiež uvádzajú v amerických dolároch a tieto hodnoty sa konvertujú z domácich mien použitím oficiálnych výmenných kurzov v danom roku. HDP na obyvateľa umožňuje porovnávanie ekonomík s rozdielnym počtom obyvateľov.

Vývoj krivky HDP na obyvateľa Ghany má podobne ako jej krivka reálneho HDP rastúcu tendenciu od roku 2000, s výnimkou roku 2009 a obdobia medzi rokmi 2013 – 2015. V roku 2000 predstavovalo HDP na obyvateľa hodnotu 258,471 USD, čo predstavovalo mierny prepád oproti minulému roku. Nasledovalo však obdobie výrazného zvýšenia hodnôt HDP na obyvateľa, až do roku 2008, v ktorom predstavovalo hodnotu 1217,065 USD. V dôsledku globálnej hospodárskej krízy sa v roku 2009 prepádli hodnoty HDP na obyvateľa na úroveň 1077,662 USD, avšak Ghane sa podarilo rýchlo opäť dosiahnuť stúpajúce hodnoty. V roku 2013 dosiahla hodnota HDP na obyvateľa doposiaľ

historicky najvyššiu hodnotu 2345,393 USD, avšak v roku 2014 sa hodnoty prepadli na úroveň 1971,033 USD a v roku 2015 na 1743,851 USD v dôsledku krízy. Nasledoval opäť nárast hodnôt HDP na obyvateľa, pričom v roku 2018 dosiahla Ghana úroveň 2202,312 USD, avšak v roku 2019 došlo k miernemu poklesu na úroveň 2202,116 USD.

Ghana bola považovaná medzi rozvíjajúcimi sa africkými krajinami za vzor, najmä vďaka podielu znižovania chudoby, hospodárskou expanziou, ekonomickému rastu viac ako 6%, významným bolo aj objavenie ložísk ropy. Práve ložiská ropy a štátny dlh viedli k prílevu kapitálu do priamych zahraničných investícií aj do bankového sektora. Tieto medzinárodné financie mali ghanskej ekonomike závislej od importu pomôcť, ak by ich Ghana investovala do rozvoju. Avšak miesto investícií do infraštruktúry alebo vytvárania nových pracovných miest, boli tieto financie investované ako mzdové náklady vo verejnom sektore, ktoré v roku 2012 tvorili až 70% rozpočtu. Dôsledkom boli inflačné tlaky a s rastom cien sa domáca mena cedi začala reálne zhodnocovať, hoci vďaka prílevu ostala nominálne stabilná. V roku 2013 klesla cena zlata, čo sa odzrkadlilo aj vo vývoze Ghany a zhoršenom fiškálnom deficite, vzhľadom na to, že chýbali príjmy z vývozných ciel za zlato. Tieto faktory vyústili v 2014 do krízy, kedy cedi stratil až 40% svojej hodnoty a došlo k opätovnému zvýšeniu inflácie (16,5%) z dôvodu rastúcich dovozných ciel. Nasledovali rokovania o pomoci a záchrane s Medzinárodným menovým fondom (MMF), ktorý Ghane ponúkol 800 miliónovú pomoc pod podmienkou, že Ghana pristúpi na reštriktívnu politiku, zmrazenie miezd a štrukturálne reformy. MMF v roku 2015 znížil rast Ghany 4,8%.³⁶

V dôsledku tejto krízy môžeme pozorovať pri vývoji tak reálneho HDP ako aj HDP na obyvateľa pokles hodnôt medzi rokmi 2014 – 2015. Vývoj krivky HDP na obyvateľa Nigérie má podobne ako aj jej krivka reálneho HDP prevažne stúpajúcu tendenciu, s výnimkou roku 2009, kedy kvôli svetovej hospodárskej kríze zaznamenala aj Nigéria pokles v hodnotách reálneho HDP aj HDP na obyvateľa.

V roku 2000 dosiahla hodnota HDP na obyvateľa Nigérie úroveň 567,931 USD. Nasledovalo obdobie, kedy každoročne hodnoty HDP na obyvateľa rástli až do roku 2008 na úroveň 2 242,872 USD, no následne sa hodnota prepadla na úroveň 1 891,335 USD v dôsledku spomínanej krízy. V nasledujúcich rokoch hodnoty opäť rástli až na úroveň

³⁶ International Monetary Fund. *IMF Country Report No. 14/29 : Ghana* [online]. 2021 [Citované 03.03.2021]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14129.pdf>>

3 098,986 USD v roku 2014, pričom táto hodnota predstavuje historické maximum HDP na obyvateľa Nigérie. Avšak v nasledujúcich rokoch došlo opäť v znižovaní hodnôt HDP na obyvateľa až do roku 2017, kedy sa dosiahla úroveň 1 968,565 USD. Táto hodnota však nebola menšia ako hodnota z roku 2009. Za posledné dva roky sa hodnoty opäť zvyšujú, v roku 2018 dosiahla Nigéria HDP na obyvateľa na úrovni 2 027,778 USD a podľa najnovších údajov Svetovej banky dosiahla Nigéria v roku 2019 úroveň 2 229,859 USD.

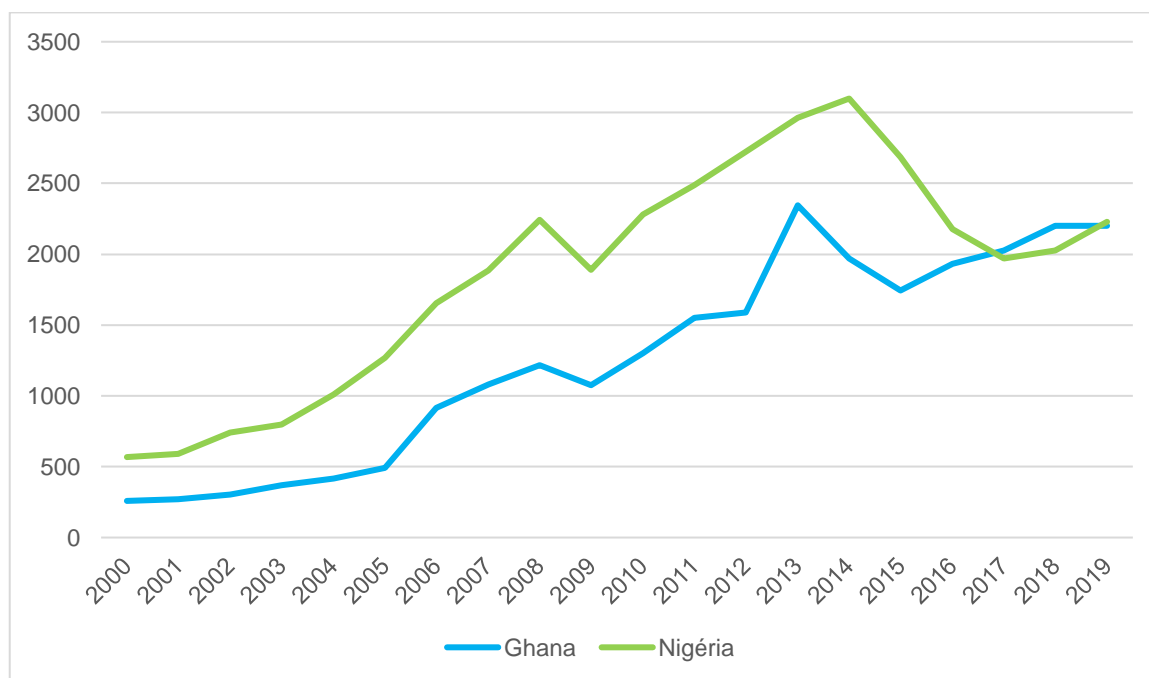
Dôvodom prepadu hodnôt HDP na obyvateľa v roku 2014 je recesia, do ktorej Nigéria upadla. Podľa Nigérijského štatistického úradu (NBS) sa v roku 2014 prepadli svetové ceny ropy, v dôsledku čoho sa rast ekonomiky znížil o 2,06%, keďže zisk z exportu ropy tvorí až 70% vládnych príjmov. Cena ropy klesla z jej vtedajšieho maxima 112 dolárov na menej ako 50 dolárov.³⁷

Nigériu aj Ghanu zasiahla svetová hospodárska kríza v roku 2009 a obe krajiny zaznamenali prepád hodnôt HDP na obyvateľa. Rovnako obe krajiny zaznamenali zníženie HDP na obyvateľa medzi rokmi 2013 – 2015. Vývoj oboch kriviek má prevažne stúpajúcu tendenciu, s výnimkou roku 2009, kedy sa hodnota HDP na obyvateľa Nigérie prepadla z 2 242,872 USD na úroveň 1 891,335 USD. Napriek tomuto prepadu je hodnota HDP na obyvateľa Nigérie z roku 2009 vyššia, ako hodnoty Ghany v jej doterajšom vývoji s výnimkou rokov 2013 (2 345,393 USD) a 2014 (1 971,033 USD).

Napriek tomu, že Nigéria dosahuje vo všetkých doteraz porovnávaných ukazovateľov lepšie výsledky, v roku 2017 Ghana dosiahla vyššiu hodnotu HDP na obyvateľa (2 025,932 USD) ako Nigéria (1 968,565 USD). Tento trend pokračoval aj v roku 2018 a v roku 2019 sa hodnoty HDP na obyvateľa Ghany a Nigérie opäť priblížili, no opäť sa do vedenia dostala Nigéria, ktorá dosiahla úroveň 2 229,859 USD, pričom Ghana dosiahla úroveň 2 202,116 USD.

³⁷ National Bureau of Statistics & Ministry of Petroleum Resources. *Selected Crude Oil and Gas Production Statistics* [online]. 2016 [Citované 09. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://nigerianstat.gov.ng/elibrary>>

Graf 5 Porovnanie vývoja HDP na obyvateľa Ghany a Nigérie v rokoch 2000 - 2019 (USD)

Zdroj: The World Bank, 2021.

4.1.3 Komparatívna analýza vybraných faktorov Indexu rozvoja človeka Nigérie a Ghany

Index ľudského rozvoja (HDI), je ukazovateľ veľkosti ekonomiky, ktorý porovnáva obyvateľov a ich schopnosti. Účelom indexu ľudského rozvoja je zhodnotiť dosahovanú úroveň rozvoja obyvateľstva, pomocou skúmania faktorov ako priemerná dĺžka života (20 – 85 rokov), priemerný počet rokov školskej dochádzky (0 – 15 rokov), predpokladaný počet rokov vzdelávania (0 – 18 rokov) a hrubý národný produkt (HND) na obyvateľa v parite kúpnej sily (100 – 75 000 USD).³⁸ Tieto faktory (indikátory) patria pod tri dimenzie: dlhý a zdravý život, vedomosti a patričná životná úroveň.

Ak krajina dosahuje HDI na úrovni 0,5 a menej, je označovaná za krajinu s nízkym rozvojom. Do tejto kategórie sa radia predovšetkým africké štáty. Hodnota indexu 0,8 a viac predstavuje úroveň krajín s vysokým rozvojom. Do tejto kategórie patria

³⁸ United Nations Development Programme. Human Development Reports. *Human Development Index (HDI)* [online]. 2020 [Citované 11.03. 2021]. Dostupné na internete: <<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>>

najmä štáty západnej Európy, Spojených štátov amerických, Kanady, Austrálie alebo Japonsko.³⁹

Tabuľka 5 Dimenzie a faktory HDI

Dimenzie	Dlhý a zdravý život	Vedomosti	Patričná životná úroveň
Faktory	Priemerná dĺžka života	1. Predpokladaný počet rokov vzdelania 2. priemerný počet rokov školskej dochádzky	GNI na obyvateľa (PKS USD)
Index	Index priemernej dĺžky života	Index vzdelania	GNI index
Index ľudského rozvoja			

Zdroj: Oxford Poverty & Human Development Initiative, 2011.

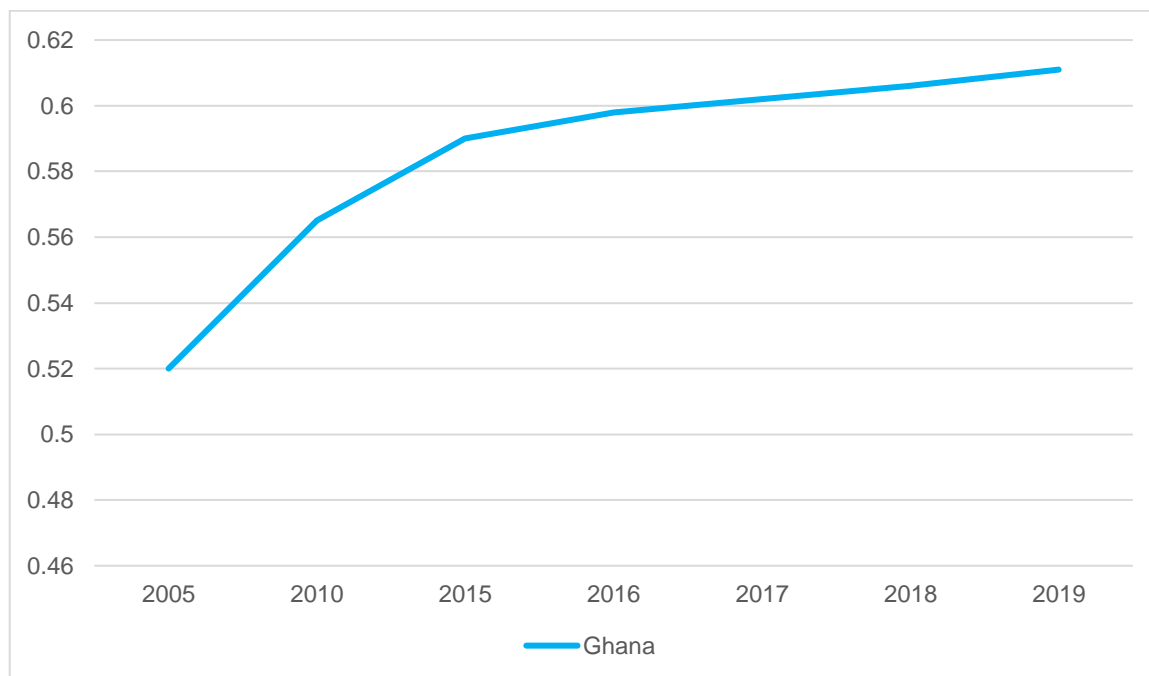
Dosiahnutá úroveň ľudského rozvoja Ghany predstavuje priemernú regionálnu hodnotu (subsaharská Afrika), naďalej však zaostáva za vyspelými krajinami a pokrok v krajine je v porovnaní s ostatnými krajinami pomalý. Napriek tomu, že ukazovatele preukazujú dobré výsledky, Ghana sa potrebuje vyrovnat' s prevládajúcou nerovnosťou v krajine predovšetkým spravodlivým rozdeľovaním národných zdrojov s cieľom podpory najchudobnejšej časti obyvateľstva. Ghanská Agenda 2030 pre trvalo udržateľný rozvoj kladie dôraz predovšetkým na zdravie a dobré životné podmienky obyvateľstva. Zameriava sa aj na choroby ako hypertenzia, cukrovka alebo mozgová príhoda, ktoré sa spájajú s rastúcim nezdravým životným štýlom a sedavým spôsobom života.

Ghana dosiahla hodnotu HDI v roku 2019 na úrovni 0,611. Táto hodnota zaradila Ghanu do stredného stupňa ľudského rozvoja a zároveň sa tak umiestnila na 138 mieste

³⁹ Oxford Poverty & Human Development Initiative. *HDI: Construction & Analysis* [online]. 2011 [Citované 11.03. 2021]. Dostupné na internete: <<http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-RP-29a.pdf-2011.pdf>>

zo 189 skúmaných krajín a území. Medzi rokmi 1990 – 2019 sa hodnota Indexu ľudského rozvoja Ghany zvýšila z 0,465 na 0,611. Tento nárast predstavuje 31,4%.⁴⁰

Graf 6 Vývoj HDI Ghany 2005 - 2019

Zdroj: United Nations Development Programme, 2020.

Poznámka: Údaje medzi rokmi 2006 – 2009 a 2011 – 2014 nie sú dostupné.

Nigéria urobila v posledných rokoch sociálno-ekonomický pokrok, avšak jej rozvoj ľudského kapitálu je stále nízky, predovšetkým z dôvodu nedostatočných investícií. Podľa indexu ľudského kapitálu Svetovej banky, sa Nigéria v roku 2018 umiestnila na 152 mieste zo 157 skúmaných krajín. Nigéria aj v súčasnosti čelí obrovským rozvojovým problémom a výzvam, vrátane aj napríklad potreby zníženia závislosti ekonomiky od ropy. Medzi ďalšie dôležité výzvy patria napríklad diverzifikovanie ekonomiky alebo zlepšenie nedostatočnej infraštruktúry. Tieto už existujúce problémy spôsobili zraniteľnosť nigérijskej ekonomiky voči celosvetovej pandemickej Covid-19 kríze a jej následkom.

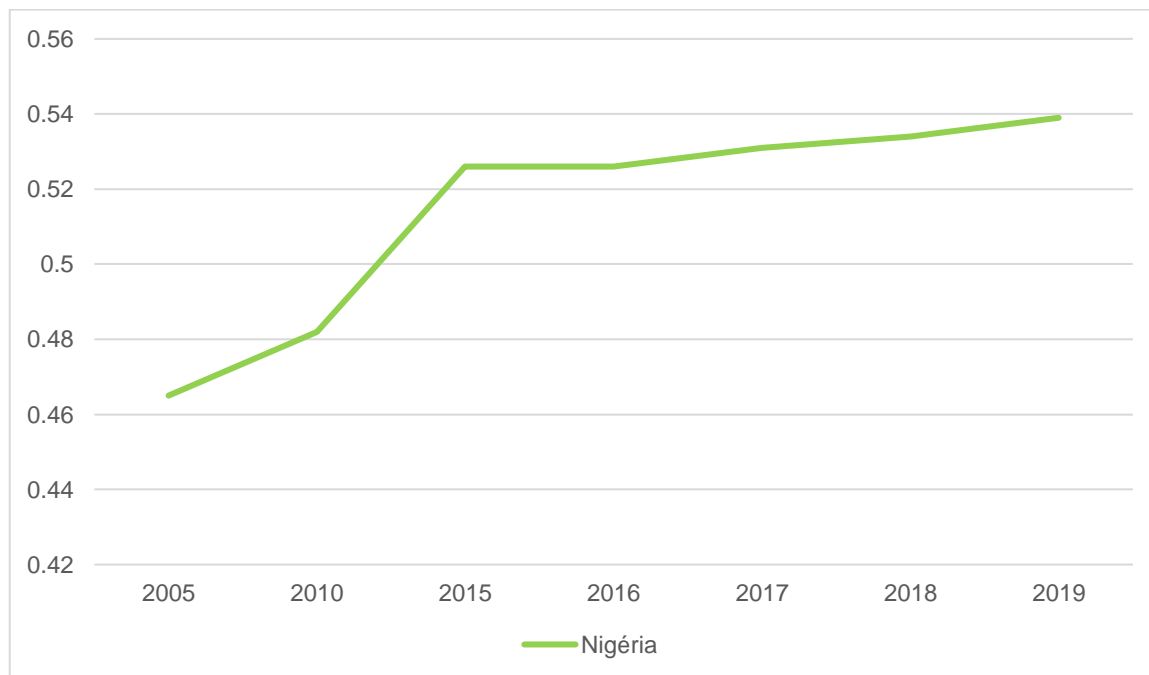
Prevažujúca príjmová nerovnosť je aj v súčasnosti vysoká a dlhodobo nepriaznivo ovplyvňuje snahu znížiť chudobu v krajine. Veľkým problémom vysokej úrovne chudoby, sociálnych a politických nepokojov a regionálnej nerovnosti je hlavne nedostatok

⁴⁰ United Nations Development Programme. *Human Development Report 2020 : Ghana* [online]. 2020 [Citované 11. 03. 2021]. Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/GHA.pdf>

pracovných príležitostí. Ďalším aktuálnym problémom môže byť, že v dôsledku Covid-19 krízy môže populačný rast prevýšiť ekonomický rast.⁴¹

Nigéria dosiahla v roku 2019 hodnotu Indexu ľudského rozvoja na úrovni 0,539. Touto hodnotou sa Nigéria zaradila do kategórie krajín s nízkym ľudským rozvojom, pričom sa umiestnila na 161 mieste zo 189 skúmaných krajín. Medzi rokmi 2005 – 2019 sa úroveň HDI zvýšila z 0,465 na úroveň 0,539. Tento nárast predstavuje 15,9%.⁴²

Graf 7 Vývoj HDI Nigérie 2005 - 2019

Zdroj: United Nations Development Programme, 2020.

Poznámka: Údaje medzi rokmi 2006 – 2009 a 2011 – 2014 nie sú dostupné.

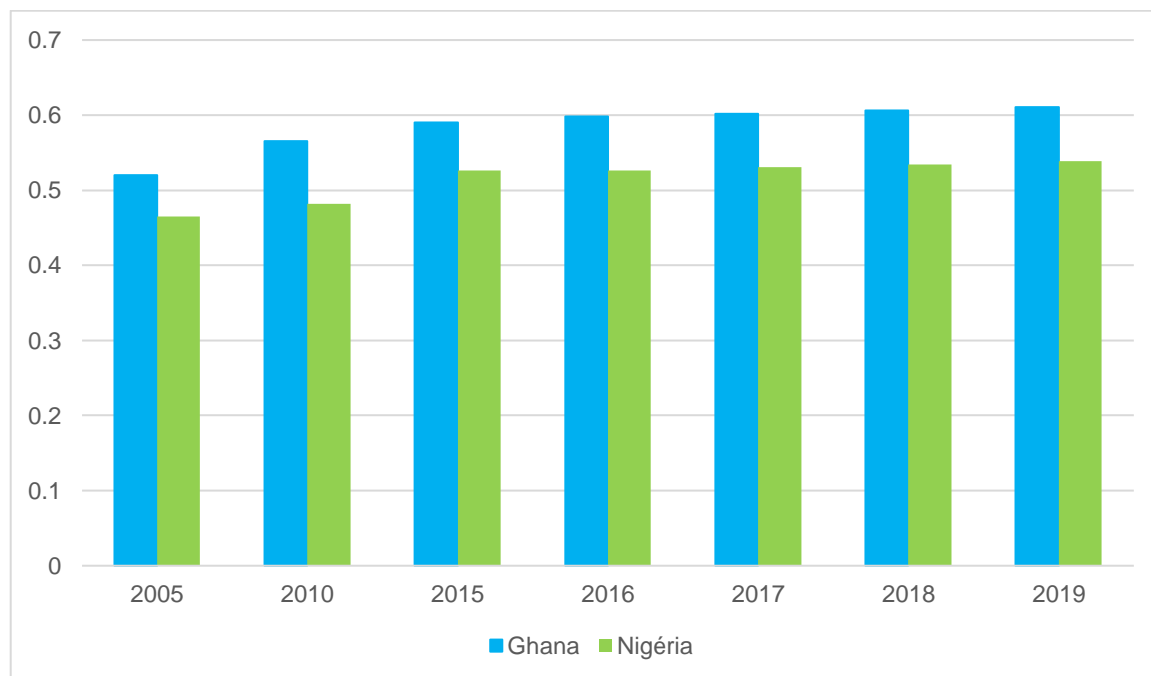
Porovnaním vývoja Indexu ľudského rozvoja Ghany a Nigérie sme zistili, že Ghana dosahuje lepšie výsledky ako Nigéria. Vývoj HDI má v oboch krajinách každoročne rastúcu tendenciu, avšak hodnoty HDI Ghany prevyšujú hodnoty Nigérie. Úroveň ľudského rozvoja Nigérie je dlhodobo nižšia ako Ghany, pričom Ghana dosiahla v roku 2019 HDI na úrovni 0,611 a Nigéria 0,539. Napriek evidentnej prevahe Nigérie v porovnávaných makroekonomických ukazovateľoch, ako napríklad hrubý domáci

⁴¹ The World Bank. *The World Bank in Nigeria : Overview* [online]. 2020 [Citované 05.01. 2021]. Dostupné na internete: < <https://www.worldbank.org/en/country/nigeria/overview> >

⁴² United Nations Development Programme: Human Development Report: Nigeria [online]. 2020 [Citované 11. 03. 2021]. Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/NGA.pdf>

produkt, pri porovnaní sociálnej prosperity dosahuje Ghana preukázateľne lepšie výsledky.

Graf 8 Porovnanie vývoja HDI Ghany a Nigérie 2005 – 2019

4.1.3.1 Percentuálna gramotnosť obyvateľstva

Percentuálna miera gramotnosti obyvateľstva je ukazovateľom kvality vzdelávacieho systému ekonomiky. Celosvetová krivka gramotnosti je pozitívna, predovšetkým vďaka aktívnemu rozširovaniu možností vzdelávania vo svete. Príkladom je zvýšenie miery gramotnosti mladých ľudí vo svete z 83% na 91% za dve desaťročia a počet negramotných mladých ľudí poklesol zo 170 miliónov na 115 miliónov.

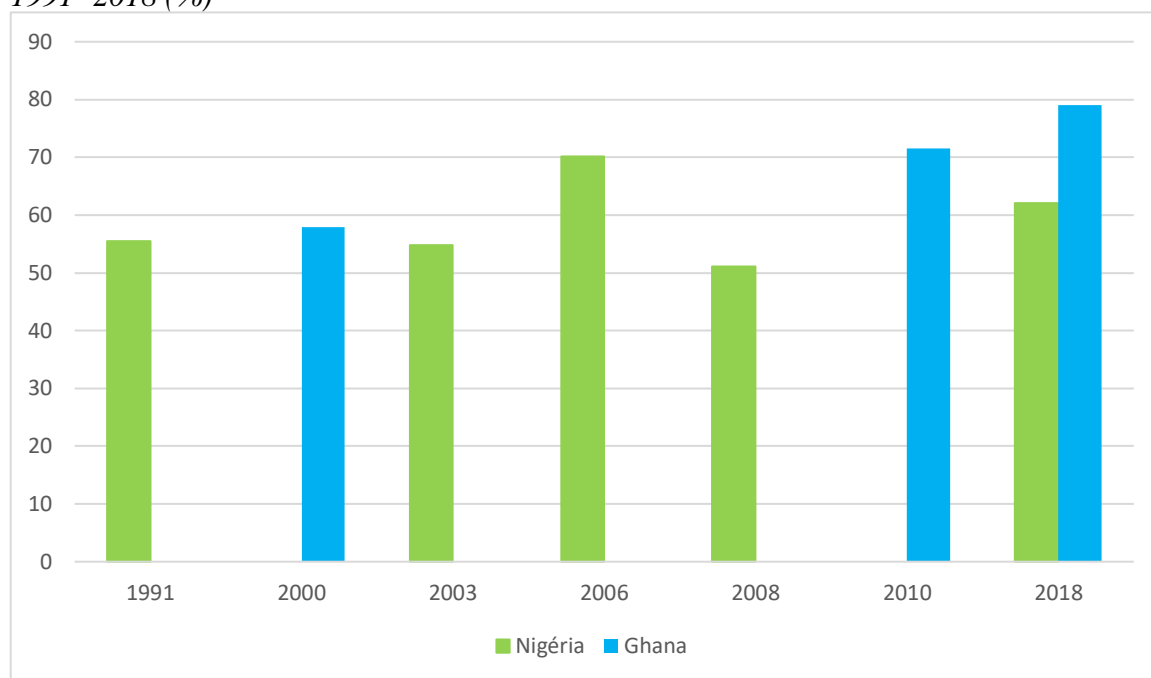
V najmenej rozvinutých krajinách je gramotnosť najnižšia, pričom sa preukázala vyššia gramotnosť u mužov ako u žien. Rodové a regionálne rozdiely naďalej pretrvávajú.⁴³

Dostupné údaje pre percentuálnu gramotnosť obyvateľstva Ghany sú len za rok 2000, 2010 a najnovšie sú z roku 2018. V roku 2000 dosahovala úroveň gramotnosti obyvateľstva 57,897%. V roku 2010 narástla gramotnosť na úroveň 71,497% a v roku 2018 dosiahlo obyvateľstvo Ghany svoje doterajšie maximum na úrovni 79,04%. Gramotnosť obyvateľstva sa skúma na obyvateľoch od pätnásteho roku života. Od roku 2020 zaviedla Ghana povinnú školskú dochádzku pre deti od štyroch do ôsmich rokov.

⁴³ UNICEF Data. *Literacy* [online]. 2020 [Citované 11. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://data.unicef.org/topic/education/literacy/>>

Graf 9 Porovnanie vývoja gramotnosti obyvateľstva Ghany a Nigérie v rokoch

1991 -2018 (%)

Zdroj: The World Bank, 2021.

Dostupné údaje pre percentuálnu gramotnosť obyvateľstva Nigérie sú za roky 1991, 2003, 2006, 2008 a 2018. V roku 1991 dosiahla gramotnosť obyvateľstva Nigérie úroveň 55,447%, v roku 2003 však mierne klesla na úroveň 54,773%. V roku 2006 došlo k výraznejšiemu nárastu hodnôt gramotnosti na historicky najvyššiu úroveň 70,198%, avšak v roku 2008 došlo k výraznému zníženiu tejto hodnoty (51,078%) a to na úroveň nižšiu ako Nigéria dosiahla v roku 1991. Najnovšie dostupné údaje o gramotnosti obyvateľstva sú z roku 2018 a predstavujú hodnotu 62,016%.

Porovnaním kriviek vývoja gramotnosti obyvateľstva oboch krajín sme zistili, že krivka Ghany preukazuje dlhodobú rast gramotnosti obyvateľstva, zatiaľ čo krivka Nigérie preukazuje výkyvy. Pri porovnaní hodnôt dosiahnutej gramotnosti zverejnených Svetovou bankou je zjavné, že úroveň gramotnosti obyvateľstva Ghany vyššie ako gramotnosť obyvateľstva Nigérie. Zatiaľ čo prvé dostupné údaje gramotnosti obyvateľstva Ghany sú na úrovni 57,897 z roku 2000, obyvateľstvu Nigérie sa túto úroveň podarilo prekročiť až v roku 2006 (70,198%).

4.1.3.2 Priemerná dĺžka života obyvateľstva

Ukazovateľ priemernej dĺžky života obyvateľa je indikátorom hodnotenia zdravia populácie. Predstavuje počet rokov, ktoré by novorodenec prežil, ak by vzorce úmrtnosti v čase jeho narodenia ostali nezmenené počas jeho celého života.⁴⁴

Minimálna hodnota očakávanej dĺžky života je založená na základe historických dôkazov, ktoré poukazujú na fakt, že ak spoločnosť alebo jednotlivец v spoločnosti dosahuje očakávanú dĺžku života pod priemerným vekom reprodukcie, spoločnosť by zanikla vymretím. Minimálna úroveň dĺžky života na prežitie spoločnosti teda predstavuje 20 rokov, maximálna úroveň predstavuje 83 rokov. Túto hodnotu dosiahlo Japonsko v roku 2010.⁴⁵

Začiatkom 19. storočia sa v tom čase v už industrializovaných krajinách postupne začala zvyšovať priemerná dĺžka života, avšak v ostatných ešte neindustrializovaných krajinách zostávala nízka. Tento stav viedol k vysokej nerovnosti v oblasti zdravia po celom svete, avšak za posledné desaťročia sa darí túto globálnu nerovnosť znižovať. Príkladom je viac ako zdvojnásobenie globálnej priemernej dĺžky života od roku 1990, ktorá v súčasnosti predstavuje viac ako 72 rokov. V roku 2019 bola krajina s najnižšou priemernou globálnou dĺžkou života Stredoafrická republika s hodnotou 53 rokov.⁴⁶

Ukazovateľ priemernej dĺžky života obyvateľstva je ovplyvnený mnohými faktormi. Medzi najdôležitejšie môžeme zaradiť napríklad socioekonomický stav obyvateľa vrátane zamestnanosti a príjmu, dosiahnutého vzdelania a ekonomického blahobytu, kvalita zdravotníctva a jeho dostupnosť alebo novodobý problém zdravého životného štýlu. Tento problém zahŕňa napríklad nadmernú konzumáciu alkoholu a tabaku, nesprávnu výživu a hlavne nedostatok pohybu.

Krivka priemernej dĺžky života obyvateľstva Ghany kontinuálne rastie od roku 2000 až do roku 2019, za ktorý sú najnovšie dostupné údaje zo Svetovej banky. Práve v roku 2019 dosiahla svoje doterajšie historické maximum na úrovni 64,1 roka. V roku 2000 predstavovala hodnota priemernej dĺžky života obyvateľstva Ghany úroveň 57

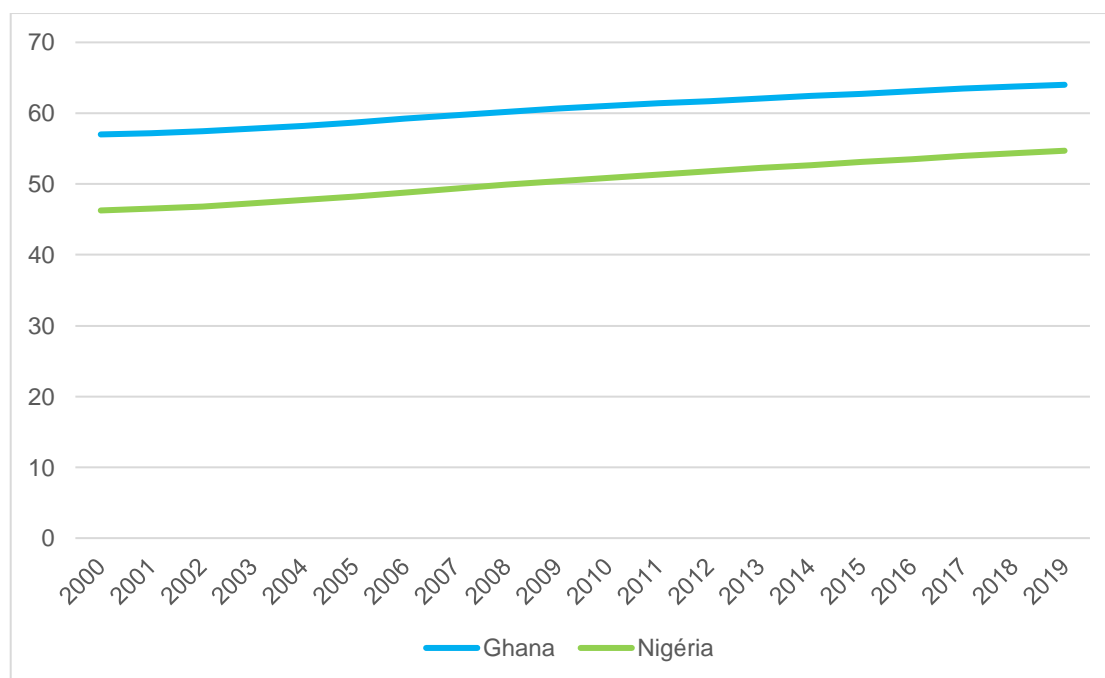
⁴⁴ The World Bank. *Life expectancy at birth, total (years)* [online]. 2018 [Citované 11. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>>

⁴⁵ Oxford Poverty & Human Development Initiative. *HDI: Construction & Analysis* [online]. 2011 [Citované 11.03. 2021]. Dostupné na internete: <<http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-RP-29a.pdf-2011.pdf>>

⁴⁶ The World Bank. *Life expectancy at birth, total (years)* [online]. 2018 [Citované 11. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>>

rokov. V porovnaní so svetovým priemerom dĺžky obyvateľstva Ghana stále zaostáva, hoci sa stále viac približuje. Pri vývoji krivky nedošlo k výraznejšiemu skoku v hodnotách, každoročne sa priemer zvýši o približne jeden rok. Napríklad v roku 2003 dosiahla Ghana úroveň 57,785 roka, nasledujúci rok hodnotu 58,225. V roku 2005 sa hodnota iba mierne zvýšila na úroveň 58,719 a v roku 2006 už bola priemerná dĺžka života obyvateľstva Ghany na úrovni 59,234 roka.

Graf 12 Porovnanie vývoja priemernej dĺžky života obyvateľstva Ghany a Nigérie (2000 - 2019)

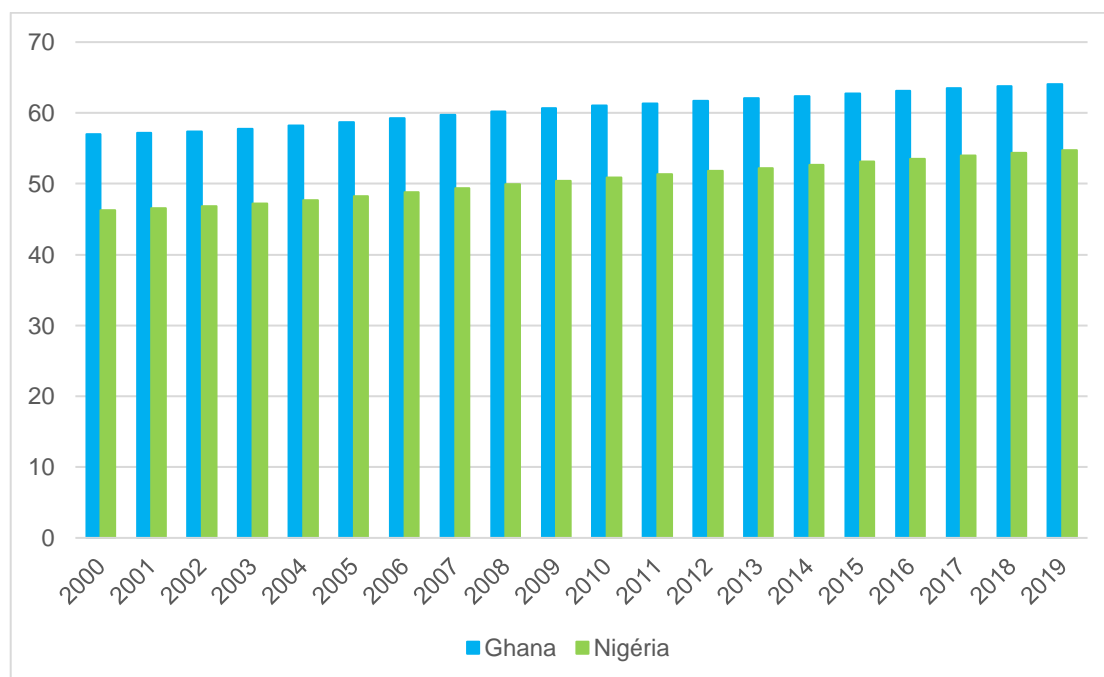
Zdroj: The World Bank, 2021.

Podobne ako krivka vývoja priemernej dĺžky života obyvateľstva Ghany, aj krivka vývoja Nigérie má dlhodobu rastúcu tendenciu a rovnako aj od 2000. Aj Nigérii sa podarilo dosiahnuť svoju historicky najvyššiu hodnotu v roku a to na úrovni 54,7 roka. Pri vývoji hodnôt priemernej dĺžky života Nigérie môžeme pozorovať o niečo pomalšie postupné zlepšovanie v porovnaní s Ghanou. Napríklad v roku 2015 dosiahla hodnota priemernej dĺžky života úroveň 53,1 roka. Nasledujúci rok sa hodnota len mierne zvýšila na úroveň 53,5 a v roku 2017 prekročila hodnota úroveň hranicu 54 rokov. Napriek tomu, že sa Nigérii darí hodnoty každoročne zvyšovať, stále výrazne zaostáva za svetovým priemerom.

Pri porovnaní dosiahnutých hodnôt priemernej dĺžky života obyvateľstva Ghany a Nigérie je zjavné, že Ghana v tejto oblasti dominuje. Podobne ako pri porovnaní

dosiahnutých hodnôt HDI alebo gramotnosti oboch krajín, Ghana týmto ukazovateľom dominuje aj napriek horším výsledkom pri porovnaní makroekonomických hodnôt, ktoré porovnávajú len ekonomickú prosperitu krajiny, ale nie sociálnu prosperitu jej obyvateľstva.

Graf 13 Porovnanie priemernej dĺžky života obyvateľstva Ghany a Nigérie (2000 - 2018)

4.1.3.3 Dosiahnuté vzdelanie

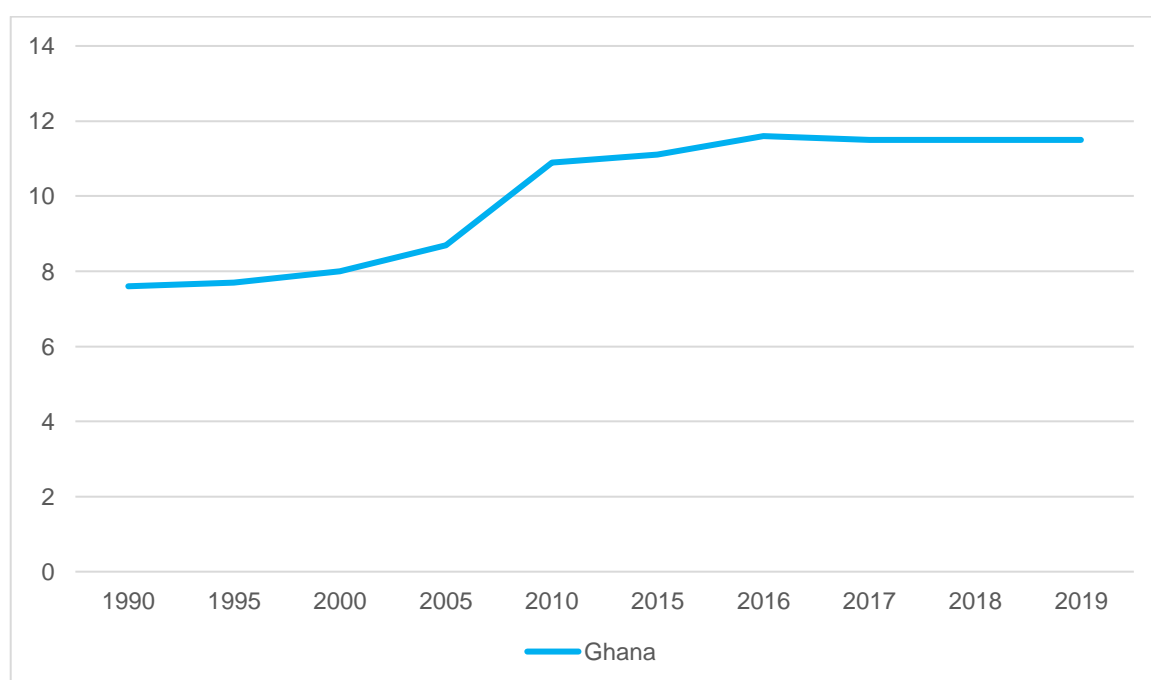
Vzdelávacia dimenzia Indexu ľudského rozvoja (HDI) sa meria pomocou dvoch ukazovateľov: predpokladaný počet rokov školskej dochádzky detí predškolského veku a priemerná dĺžka školskej dochádzky dospelých vo veku od 25 rokov.

Predpokladaný počet rokov vzdelávania je založený na dvoch faktoroch: zápis podľa dosiahnutého veku na všetkých stupňoch vzdelávania a podľa počtu detí v školskom veku. Dôležitý je fakt, že dĺžka jednotlivých úrovní vzdelania sa môže v jednotlivých krajinách výrazne líšiť. Tento fakt sa zohľadňuje pri výpočte priemerného počtu rokov školskej dochádzky aj pri výpočte predpokladaného počtu rokov vzdelávania.⁴⁷

⁴⁷ Oxford Poverty & Human Development Initiative. *HDI: Construction & Analysis* [online]. 2011 [Citované 11.03. 2021]. Dostupné na internete: <<http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-RP-29a.pdf-2011.pdf>>

Krivka predpokladaného počtu rokov vzdelávania obyvateľstva Ghany má už od roku 1990 (dosiahnutá hodnota 7,6 roka) rastúcu tendenciu, až do roku 2017 kedy Ghana dosiahla úroveň 11,5 roka a túto hodnotu si udržala na rovnakej úrovni aj v roku 2018 a 2019. Zároveň je táto hodnota historicky najvyššou dosiahnutou úrovňou od roku 1990, odkedy sa začali tieto údaje zverejňovať. V roku 2010 dosiahla hodnota predpokladaného počtu rokov vzdelávania prvýkrát úroveň vyššiu ako 10 rokov (10,9), pričom v roku 2005 dosahovala hodnota úroveň 8,7 roka. V roku 2015 bola hodnota na úrovni 11,1 roka a nasledujúci rok sa síce zvýšila (11,6 roka), no len mierne.

Graf 14 Vývoj predpokladaného počtu rokov vzdelávania Ghany (1990 - 2019)

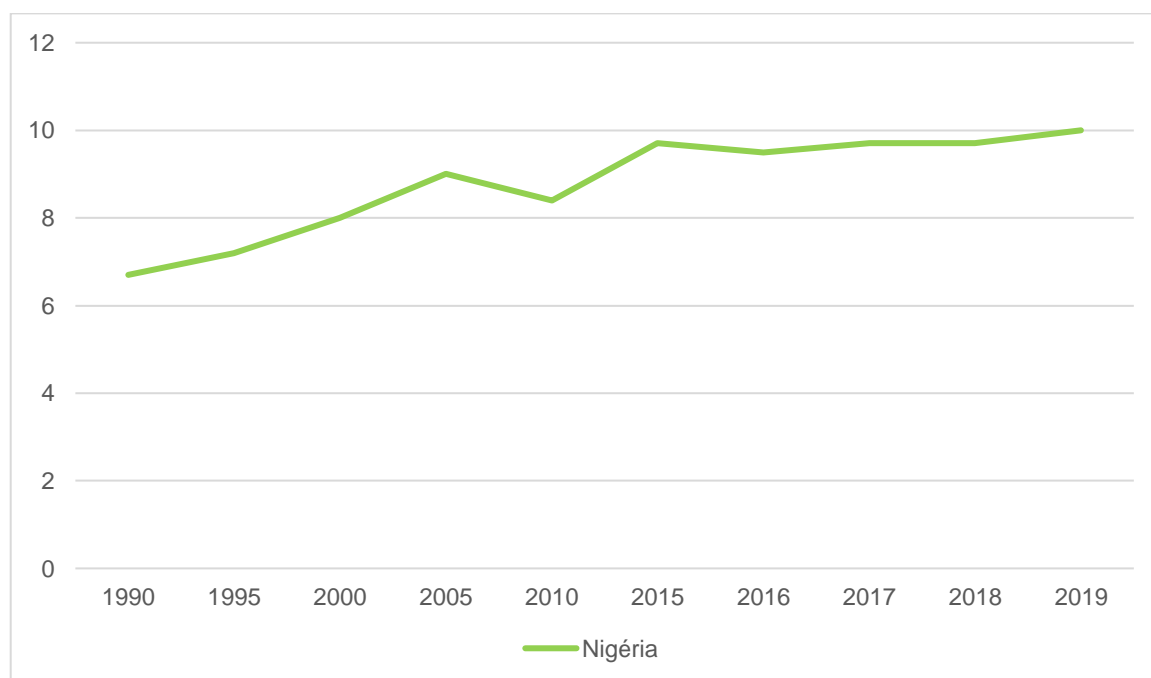
Zdroj: United Nations Development Programme, 2020.

Poznámky: Údaje medzi rokmi 2006 – 2009 a 2011 – 2014 nie sú dostupné.

Krivka predpokladaného počtu rokov vzdelávania obyvateľstva Nigérie má prevažne rastúcu tendenciu, s výnimkou rokov 2010 a 2016, kedy došlo k miernemu poklesu hodnôt. V roku 1990 dosiahla hodnota predpokladaného počtu rokov vzdelávania Nigérie úroveň 6,7 roka, čo predstavuje najnižšiu dosiahnutú hodnotu v období od zverejňovania údajov. V nasledujúcom období v rokoch 1995 (7,2 roka), 2000 (8 rokov) a 2005 (9 rokov) hodnoty ukazovateľa vzdelania obyvateľstva rástli, avšak v roku 2010 došlo k poklesu hodnoty na úroveň 8,4 roka. V nasledujúcom roku hodnota opäť narástla na úroveň 9,7 roka, pričom rovnakú úroveň dosiahla Nigéria aj v rokoch 2017 a 2018. V roku 2016 došlo opäť k miernemu poklesu na úroveň 9,5 roka. V roku 2019 sa Nigérii

podarilo prvý krát prekročiť hranicu 10 rokov. Táto úroveň je historicky najvyššia dosiahnutá a zároveň najnovšia dostupná informácia.

Graf 15 Vývoj predpokladaného počtu rokov vzdelávania Nigérie (1990 - 2019)

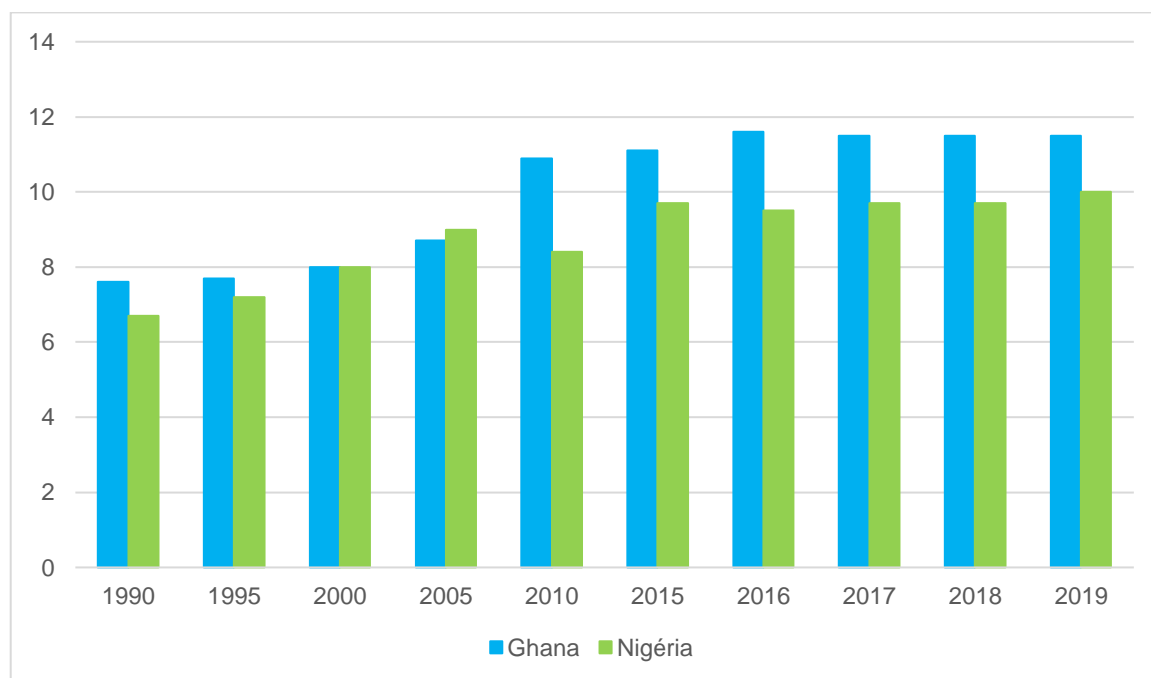

Zdroj: United Nations Development Programme, 2020.

Pri porovnaní kriviek vývoja predpokladaného počtu rokov vzdelávania Ghany a Nigérie je zjavné, že Ghana opäť dosahuje lepšie výsledky ako Nigéria, s výnimkou roku 2000, kedy obe krajiny dosiahli hodnoty na úrovni 8 rokov. Výnimkou je aj rok 2005, kedy Nigéria dosiahla jednorazovo lepší výsledok (9 rokov) ako Ghana (8,7 roka). Okrem týchto výnimiek však jednoznačne dominuje Ghana.

Doposiaľ najvyššia dosiahnutá hodnota predpokladaného počtu rokov vzdelávania Nigérie je z roku 2019 a predstavuje úroveň 10 rokov. Ghane sa hranicu desať rokov podarilo prekročiť už v roku 2010 (10,9 roka). Prvá zverejnená hodnota predpokladaného počtu rokov vzdelávania pre obe krajiny je rok 1990, pričom počiatočná hodnota Nigérie v tomto roku bola na úrovni 6,7. Takto nízku hodnotu Ghana v záznamoch neuvádza, v roku 1990 bola jej úroveň predpokladaného počtu rokov vzdelávania na úrovni 7,6.

Graf 16 Porovnanie predpokladaného počtu rokov vzdelávania Ghany a Nigérie (1990 - 2019)

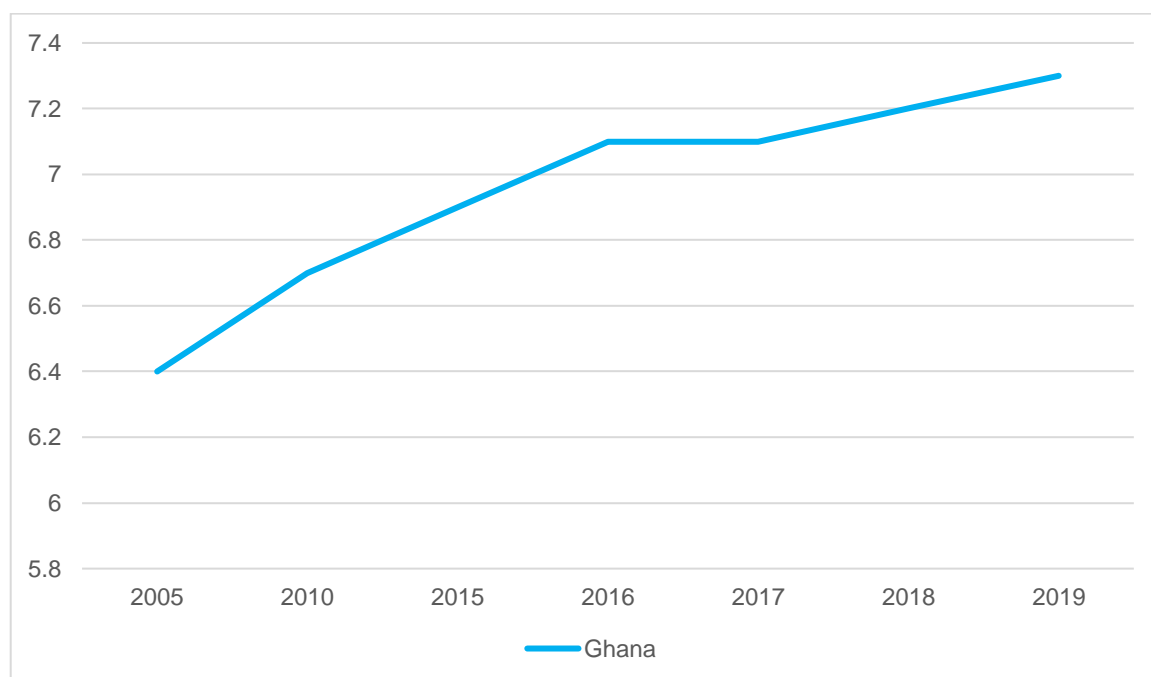

Priemerný počet rokov školskej dochádzky je taký počet rokov, počas ktorých môže dieťa od dvoch rokov predpokladať školskú dochádzku na základe množstva maturantov k danému dátumu narodenia dieťaťa. Počet rokov školskej dochádzky sa počíta ako súčet mier zápisov pozorovaných v rôznych vekových kategóriách (od 4 do 17 rokov). Miera zápisu do školy prebieha na rôznych úrovniach: zápis predškolského veku (4 – 5 rokov) a zápis stredoškolského vzdelania (15 – 17 rokov).⁴⁸

Vývoj krivky priemerného počtu rokov školskej dochádzky v Ghane, dosahuje dlhodobu rastúcu tendenciu, s výnimkou rokov 2016 a 2017. V tomto období dosahovala hodnota priemerného počtu rokov školskej dochádzky úroveň 7,1 roka. V roku 2005 dosiahla hodnota ukazovateľa vzdelania úroveň 6,4 roka. V roku 2010 sa hodnota iba mierne zvýšila na úroveň 6,7 roka a v roku 2015 sa hodnota opäť iba mierne zvýšila na úroveň 6,9 roka. Po miernej stagnácii v rokoch 2016 – 2017, sa v roku 2018 hodnota priemerného počtu rokov školskej dochádzky Ghany opäť zvýšila a to na úroveň 7,2 roka. Posledný dostupný údaj je z roku 2019 a predstavuje hodnotu na úrovni 7,3 roka, čo predstavuje historické maximum Ghany.

⁴⁸ The World Bank. *Expected Years Of School* [online]. 2021 [Citované 11.03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://datacatalog.worldbank.org/expected-years-school>>

Graf 17 Vývoj priemerného počtu rokov školskej dochádzky v Ghane (2005 - 2019)

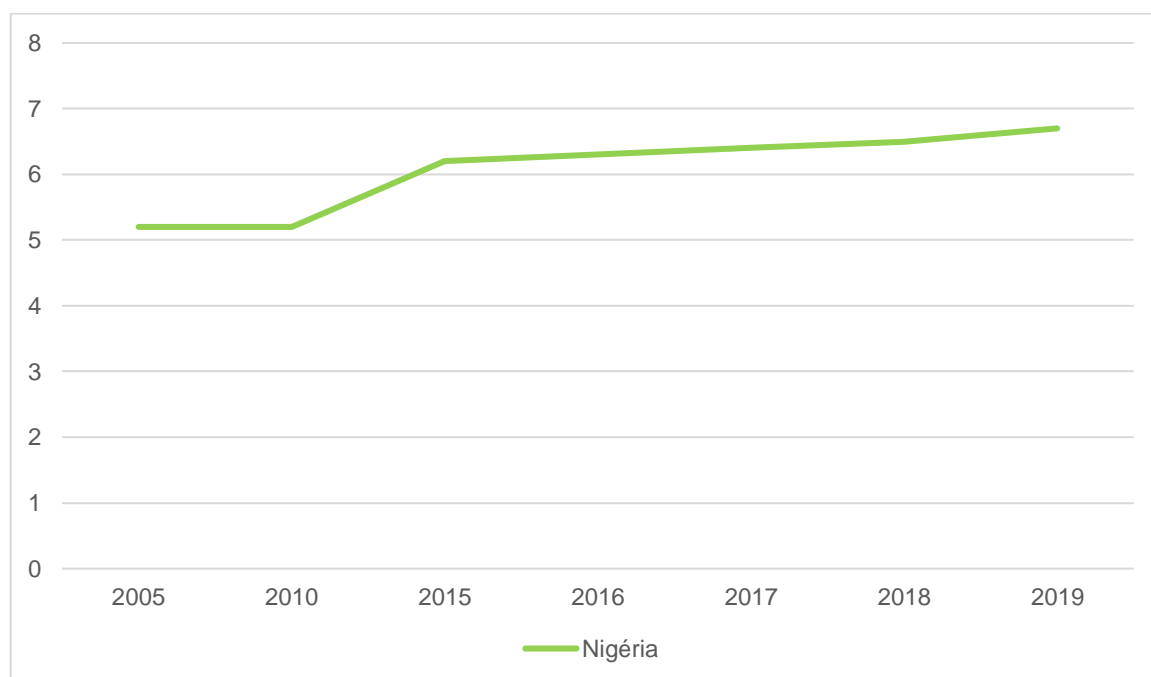

Zdroj: United Nations Development Programme, 2020.

Poznámka: Údaje medzi rokmi 2006 – 2009 a 2011 – 2014 nie sú dostupné.

Vývoj priemerného počtu rokov školskej dochádzky v Nigérii dosahoval v rokoch 2005 a 2010 rovnakú hodnotu na úrovni 5,2 roka. Od roku 2010 má krivka vývoja faktoru vzdelávania rastúcu tendenciu. V roku 2015 predstavovala hodnota priemerného počtu rokov školskej dochádzky úroveň 6,2 roka. Nasledujúci rok sa hodnota opäť mierne zvýšila (6,3 roka), v roku 2017 už hodnota predstavovala úroveň 6,4 roka a v roku 2018 6,5 roka. V roku 2019 dosiahla Nigéria svoje historické maximum, hodnotu na úrovni 6,7 roka.

Graf 16 Vývoj priemerného počtu rokov školskej dochádzky v Nigérii (2005 - 2019)

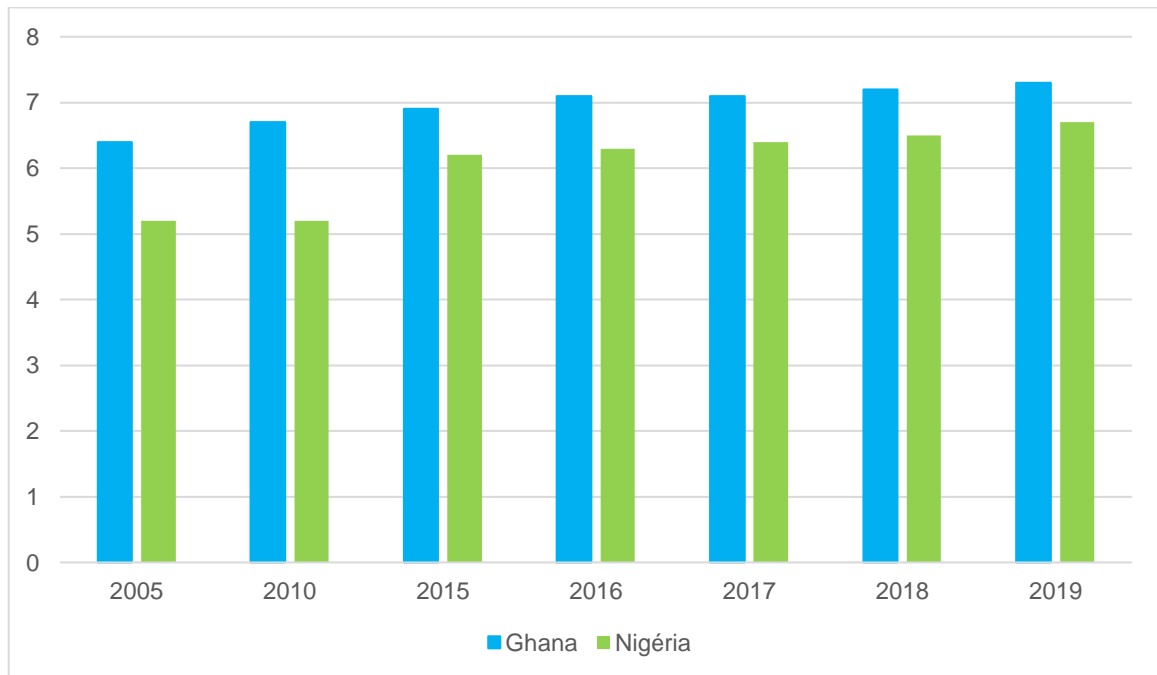

Zdroj: United Nations Development Programme, 2020.

Poznámka: Údaje medzi rokmi 2006 – 2009 a 2011 – 2014 nie sú dostupné.

Pri porovnaní dosiahnutých hodnôt priemerného počtu rokov školskej dochádzky Ghany a Nigérie je evidentné, že Ghana dosahuje aj v tejto oblasti lepšie výsledky. Zaujímavosťou je, že medzi porovnávanými rokmi 2005 – 2019 Ghana ani raz nedosiahla tak nízku hodnotu, ako je najnižšia dosiahnutá hodnota Nigérie v roku 2005 (5,2 roka). Naopak Nigéria sa priblížila k dosiahnutým hodnotám priemerného počtu rokov školskej dochádzky Ghany až v roku 2017, keď dosiahla úroveň 6,4 roka (Ghana túto úroveň dosiahla v roku 2005). Najvyššia dosiahnutá úroveň priemerného počtu rokov školskej dochádzky Nigérie z roku 2019 (6,7 roka) predstavuje hodnotu, ktorú Ghana dosiahla už v roku 2010.

Graf 17 Porovnanie priemerného počtu rokov školskej dochádzky Ghany a Nigérie (2005 - 2019)

Záver

Štáty Guinejského zálivu si z historického hľadiska prešli rozsiahlym ekonomickým aj politickým vývojom, pričom výnimkou nie je ani Nigéria a Ghana. Obe krajiny majú kolonizačnú minulosť, počas ktorej sa na ich území vystriedali rôzne formy vládnutia, avšak obom sa nakoniec podarilo vymaniť spod kolonizačnej nadvlády.

Mnohé africké štáty sa aj dnes radia medzi najchudobnejšie a najmenej rozvinuté štáty sveta a to aj napriek obrovským zásobám nerastných surovín. Nedostatočné kroky Nigérie využiť nerastné bohatstvo v prospech národnej veľkosti a rozpory liberalizácie, ktoré sa prejavili v systematickom ochudobňovaní občanov, sťažili proces globalizácie ako aj ľudského rozvoja. Medzi hlavné problémy, ktoré brzdia ekonomický rozvoj týchto štátov patrí napríklad nedostatočná infraštruktúra, negramotnosť obyvateľstva, nedostatok zahraničného kapitálu, korupcia, nepokoje alebo závislosť od vývoja na svetových trhoch. V posledných rokoch sa však viacerým africkým štátom podarilo zaznamenať rýchly rast hospodárstva. Medzi tieto krajiny patrí napríklad aj Nigéria a Ghana.

Ekonomický rast je možné merať napríklad na základe hodnôt hrubého domáceho produktu, avšak tento ukazovateľ neodzrkadľuje hodnoty ľudského rozvoja krajiny. Pre tento účel je vhodnejší ukazovateľ Index ľudského rozvoja, ktorý zahŕňa napríklad kvalitu života alebo vzdelanie obyvateľstva. Makroekonomické ukazovatele, medzi ktoré patrí aj HDP, odzrkadľujú ekonomickú situáciu v krajine. Pri komparatívnej analýze hospodárstva, s bližším zameraním na komparáciu hodnôt exportu, importu a hrubého domáceho produktu sme zistili, že jednoznačne a dlhodobo dominuje v hodnotách Nigéria v porovnaní s hodnotami Ghany. V rámci komparácie ukazovateľov porovnávajúcich ekonomickú situáciu krajiny, dokázala Ghana v roku 2017 dosiahnuť vyššiu hodnotu ako Nigéria pri porovnaní hrubého domáceho produktu na obyvateľa, pričom lepšie hodnoty sa jej podarilo udržať aj v nasledujúcom roku 2018, avšak v roku 2019 sa opäť do vedenia dostala Nigéria. Toto obdobie bolo v rámci porovnávaných rokov a ukazovateľov jediné, kedy Ghana dosiahla lepšie ekonomické výsledky ako Nigéria.

Pri porovnaní ukazovateľa sociálnej prosperity prostredníctvom vybraných faktorov Indexu ľudského rozvoja, ktorými boli gramotnosť, priemerná dĺžka života obyvateľstva a dosiahnuté vzdelanie sme zistili, že jednoznačne a dlhodobo dominuje Ghana. V rámci tejto komparácie v období porovnávaných rokov, sa Nigérii podarilo dosiahnuť vyššie hodnoty iba v rámci jedného faktoru, ktorým je predpokladaný počet rokov vzdelávania v roku 2005. Výnimkou je aj rok 2000, kedy obe krajiny dosiahli

rovnaký výsledok. Obe krajiny dosiahli v roku 2019 úroveň HDI vyššie ako 0,5. Týmto ich považujeme za krajiny, ktoré už nedosahujú nízku úroveň rozvoja, avšak na to, aby sme ich mohli považovať za krajiny s vysokou úrovňou rozvoja musia v tomto trende pokračovať ešte niekoľko rokov.

Obidve krajiny môžu do budúcnosti docieľať priaznivý vývoj. Nigéria so svojimi obrovskými ložiskami prírodných zdrojov a ľudskou kapacitou, má veľkú príležitosť vyvíjať sa a ekonomicky napredovať. Jej budúcnosť, do veľkej miery, záleží od efektívneho riadenia sektoru zdrojov, najmä ropného. Pre Ghanu je zase najdôležitejším sektorom, najväčším zdrojom zamestnanosti a zdrojom ekonomického rastu poľnohospodárstvo. Jednou z rozhodujúcich možností pre Ghanu je nájsť správnu rovnováhu medzi stabilizáciou, rastom a dlhodobou udržateľnosťou. Pravidelné výkyvy rastu, rovnako ako politické zmeny, tak aj vonkajšie otrasy, spomalili rozvoj Ghany, zatiaľ čo neriadený rast vyčerpá základňu prírodných zdrojov tejto krajiny.

Proces globalizácie by mohol podporiť ekonomický rozvoj v oboch krajinách, zvýšil by sa počet vzdelaných a dobre kvalifikovaných obyvateľov, čo povedie k zníženiu hospodárskej nerovnosti. Avšak, aby ekonomický rast viedol aj k sociálnemu rozvoju, vyžaduje si to dlhý čas.

Zoznam použitej literatúry

1. AKINOLA, Adeoye O. *African Histories and Modernities : Globalization, Democracy and Oil Sector Reform in Nigeria*. Londýn : Palgarve Macmillan, 2018, 323 s. ISBN 978-3-319-70184-4.
2. BERTHÉLEMY, Jean-Claude. et al. *Development Centre Studies : Emerging Africa*. Paríž : OECD Publication Service, 2001, 231 s. ISBN 92-64-19655-2.
3. BEVAN, David – COLLIER, Paul – GUNNING, Jan W. *The Political Economy of Poverty, Equity, and Growth : Nigeria and Indonesia*. In *A World Bank Comparative Study*. New York : Oxford University Press, 1999, roč. 7, 464 s. ISBN 0-19-520986-5.
4. FALOLA, Toyin – HEATON, Matthew M. *A History of Nigeria*. New York : Cambridge University Press, 2008, 329 s. ISBN 978-0-511-39712-7.
5. GONZÁLEZ, Yoslán Silverio. *The Gulf of Guinea: The Future African Persian Gulf?* In *Brazilian Journal of African Studies : Scientific journal* [online]. 2016, roč. 1, č. 1, s. 85-105. [Citované 16. 03. 2021]. ISSN 2448-3923. Dostupné na internete: <<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi257a41PnvAhVNs4sKHWYkDLAQFjAAegQIAhAD&url=https%3A%2F%2Fseer.ufrgs.br%2Fbea%2Farticle%2Fdownload%2F60240%2F37534&usg=AOvVaw2RP0qk43016AIUQa1D74Ly>>
6. STRYKER, Dirck J. et al. *The political Economy of Agricultural Pricing Policy : Trade, Exchange Rate, and Agricultural Pricing Policies in Ghana*. In *A World Bank Comparative Studies : Scientific journal* [online]. Washington D.C. : The World Bank, 1990. 363 s. Dostupné na internete: <<http://documents1.worldbank.org/curated/pt/796831468749710093/pdf/multi-page.pdf>>

Internetové zdroje

7. Africa OIL & POWER. *NNPC Acquires \$1 Billion Crude Oil Fund* [online]. 2021 [Citované 04. 04. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.africaoilandpower.com/2020/09/09/nnpc-acquires-1-billion-crude-oil-fund/>>
8. Encyclopaedia Britannica. *Economy of Ghana : Agriculture, forestry and fishing* [online]. 2020 [Citované 14. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Ghana/Economy#ref55181>>
9. Encyclopaedia Britannica. *Ghana* [online]. 2020 [Citované 12. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Ghana>>
10. Encyclopaedia Britannica. *Nigeria as a colony* [online]. 2020 [Citované 12.12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Nigeria/Nigeria-as-a-colony>>
11. International Maritime Organization. *IMO urges action to deter piracy in Gulf of Guinea* [online]. 2021 [Citované 20. 02. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.imo.org/en/MediaCentre/PressBriefings/pages/03-piracy-Gulf-of-Guinea.aspx>>
12. International Monetary Fund. *IMF Country Report No. 14/29 : Ghana* [online]. 2021 [Citované 03.03.2021]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14129.pdf>>
13. International Monetary Fund. *IMF Lending case study: Ghana* [online]. 2021 [Citované 20. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/en/Countries/GHA/ghana-lending-case-study>>
14. International Trade Administration. *Ghana – Country Commercial Guide : Oil and Gas* [online]. 2020 [Citované 16. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.trade.gov/knowledge-product/ghana-oil-and-gas#:~:text=Some%20of%20the%20major%20oil,ExxonMobil%20and%20Hess%20Ghana%20Limited>>

15. Knoema. *Exports of crude oil including lease condensate* [online]. 2021 [Citované 04. 04. 2021]. Dostupné na internete:
<https://knoema.com/search?query=oil%20exporters%20world%20bank&pageIndex=&scope=&term=&correct=&source=Header&fbclid=IwAR0YjSAkS_LYMSa2K83fUmBNKzqpHVuX1B1VPZhihwp_DSvCvXs69PThrMA>
16. National Bureau of Statistics & Ministry of Petroleum Resources. *Selected Crude Oil and Gas Production Statistics* [online]. 2016 [Citované 09. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://nigerianstat.gov.ng/elibrary>>
17. Oxford Poverty & Human Development Initiative. *HDI: Construction & Analysis* [online]. 2011 [Citované 11.03. 2021]. Dostupné na internete:
<<http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-RP-29a.pdf-2011.pdf>>
18. Petroleum Technology Development Fund. *About PTDF* [online]. 2021 [Citované 04. 04. 2021]. Dostupné na internete: <<https://ptdf.gov.ng/about-ptdf/>>
19. SETTLES, Dwayne. J. *The Impact of Colonialism on African Economic Development*. [online]. 1996 [Citované 20. 02. 2021]. Dostupné na internete:
<https://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1182&context=utk_chanhonoproj>
20. The Law Reviews. *The Oil and Gas Law Review: Ghana* [online]. 2020 [Citované 14. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://thelawreviews.co.uk/title/the-oil-and-gas-law-review/ghana>>
21. The Observatory of Economic Complexivity. *Ghana* [online]. 2021 [Citované 08.02.2021]. Dostupné na internete:
<<https://oec.world/en/profile/country/gha?depthSelector2=HS2Depth&yearSelector1=exportGrowthYear23&yearSelector2=importGrowthYear23>>
22. The Observatory of Economic Complexivity. *Nigeria* [online]. 2021 [Citované 10.02.2021]. Dostupné na internete:
<<https://oec.world/en/profile/country/nga?yearSelector1=exportGrowthYear23>>
23. The World Bank. *Expected Years Of School* [online]. 2021 [Citované 11.03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://datacatalog.worldbank.org/expected-years-school>>

24. The World Bank. *Ghana* [online]. 2021 [Citované 03.03.2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/country/GH>>
25. The World Bank. *Life expectancy at birth, total (years)* [online]. 2018 [Citované 11. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>>
26. The World Bank. *Life expectancy at birth, total (years) - Ghana* [online]. 2021 [Citované 09.03.2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?end=2018&locations=GH&start=2000>>
27. The World Bank. *Life expectancy at birth, total (years) - Nigeria* [online]. 2021 [Citované 09.03.2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?end=2018&locations=NG&start=2000>>
28. The World Bank. *Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above) - Ghana* [online]. 2021 [Citované 09.03.2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?end=2018&locations=GH&start=2000&view=chart>>
29. The World Bank. *Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above) - Nigeria* [online]. 2021 [Citované 09.03.2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?end=2018&locations=NG&start=1991&view=chart>>
30. The World Bank. *Nigeria* [online]. 2021 [Citované 03.03.2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/country/NG>>
31. The World Bank. *Population, total – Ghana* [online]. 2021. [Citované 10. 04. 2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=GH>>
32. The World Bank. *The World Bank in Ghana : Overview* [online]. 2020 [Citované 14. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<https://www.worldbank.org/en/country/ghana/overview>>

33. The World Bank. *The World Bank in Nigeria : Overview* [online]. 2020 [Citované 05.01. 2021]. Dostupné na internete:
<<https://www.worldbank.org/en/country/nigeria/overview>>
34. UNICEF Data. *Literacy* [online]. 2020 [Citované 11. 03. 2021]. Dostupné na internete: <<https://data.unicef.org/topic/education/literacy/>>
35. United Nations Development Programme. *Human Development Reports : Human Development Index (HDI)* [online]. 2020 [Citované 11.03. 2021]. Dostupné na internete: <<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>>
36. United Nations Development Programme. *Human Development Report 2020 : Ghana* [online]. 2020 [Citované 11. 03. 2021]. Dostupné na internete:
<http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/GHA.pdf>
37. United Nations Development Programme. *Human Development Report 2020 : Nigeria* [online]. 2020 [Citované 11. 03. 2021]. Dostupné na internete:
<http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/NGA.pdf>
38. U.S. Global Investors. *Top 10 Gold Producing Countries* [online]. 2020. [Citované 10. 04. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.usfunds.com/investor-library/frank-talk-a-ceo-blog-by-frank-holmes/top-10-gold-producing-countries/#.YHXk2C10Dup>>
39. World Integrated Trade Solutions. *Ghana exports* [online]. 2021 [Citované 20.02. 2021]. Dostupné na internete:
<<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/GHA/Year/2018/TradeFlow/Export>>
40. World Integrated Trade Solutions. *Ghana imports, Tariffs* [online]. 2021 [Citované 20.02. 2021]. Dostupné na internete:
<<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/GHA/Year/2018/TradeFlow/Import>>